

**ПРО СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ В УКРАЇНІ**

ЩОРІЧНА ДОПОВІДЬ

за 2024 рік

**Затверджено
Рішення
Вищої ради правосуддя
29 травня 2025 року
№ 1157/0/15-25**

Київ
2025

ЗМІСТ

ВСТУП	4
НЕЗАЛЕЖНІ ТА ПІДЗВІТНІ ОРГАНИ СУДОВОЇ ВЛАДИ	6
Діяльність Вищої ради правосуддя	7
Європейська інтеграція.....	8
Участь Вищої ради правосуддя в законотворчій роботі	12
Початок роботи служби дисциплінарних інспекторів	14
Діяльність органів та установ системи правосуддя.....	15
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ОКРЕМОГО СУДДІ.....	23
Добір суддів на основі єдиних стандартів оцінки доброчесності та професійної етики.....	23
Реалізація повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя щодо окремих кадрових питань	25
Дисциплінарна відповідальність суддів	27
Забезпечення гарантій недоторканності суддів	30
Розгляд Вищою радою правосуддя повідомлень суддів про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя	31
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА КОЖНОГО НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ	36
Суддівські кадри.....	36
Фінансове та матеріально-технічне забезпечення судів	40
Цифровізація судової системи	49
Зміна територіальної підсудності судових справ	55
Комунікаційна спроможність судів.....	56
Правосуддя і виклики воєнного часу	58
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	60

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

Вищий антикорупційний суд	–	ВАКС
Вища кваліфікаційна комісія суддів України	–	ВККСУ
Вища рада правосуддя	–	ВРП
Громадська рада доброчесності	–	ГРД
Державна судова адміністрація України	–	ДСА України
Державне бюро розслідувань	–	ДБР
Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя		ДП ВРП
Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія)	–	Венеційська Комісія
Європейська мережа рад правосуддя	–	ЄМРП
Європейський Союз	–	ЄС
Європейський суд з прав людини	–	ЄСПЛ
Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система	–	ЄСІТС
Єдиний реєстр досудових розслідувань	–	ЄРДР
Консультативна рада європейських суддів	–	КРЄС
Кримінальний кодекс України	–	КК України
Кримінальний процесуальний кодекс України	–	КПК України
Національна школа суддів України	–	НШСУ
Рада суддів України	–	РСУ
Служба судової охорони	–	ССО

ВСТУП

1. 2024 рік став ще одним роком випробувань для країни й водночас ще одним роком розвитку та реформ, необхідних для впевненого руху до набуття Україною членства в ЄС. Минуло десять років від Революції Гідності, тривав третій рік повномасштабного вторгнення росії в Україну, що стало продовженням збройної агресії, розпочатої в лютому 2014 року. Тисячі українців віддали своє життя за незалежну європейську Україну. Агресія росії проти України продовжує завдавати людських втрат і в судовій системі: упродовж 2024 року внаслідок російських атак загинули судді та працівники апаратів судів.

2. Захист прав кожного починається із захисту права на життя, яке є найвищою цінністю в Україні. Найбільш затребуваним і актуальним питанням після забезпечення обороноздатності держави та її відновлення залишається обговорення шляхів продовження судової реформи, яка сприятиме дотриманню принципів верховенства права та справедливості для всіх. Її успішне завершення є одним із ключових завдань, які стоять перед Україною на шляху до повноправного членства в ЄС.

3. В умовах війни й пов'язаних із нею безпекових загроз та логістичних труднощів судовій системі вдалося встояти, забезпечити безперебійну роботу, належний доступ громадян до суду без зниження стандартів чи порушення правових гарантій, а також впоратися з розглядом нових категорій справ, які з'явилися внаслідок збройної агресії проти країни. Попри наявність проблем, пов'язаних із енергетичною кризою, ракетними обстрілами, зруйнованими приміщеннями судів, судова система впродовж 2024 року рухалася євроінтеграційним курсом.

4. Сьогодні перед судовою системою України стоять складні виклики: підвищення рівня довіри до суду, подолання кадрового дефіциту в судах, налагодження ефективної взаємодії з іншими гілками влади задля забезпечення стабільної роботи судової системи, відновлення зруйнованих судів, розгляду великої кількості справ про воєнні злочини. І на тлі цих викликів – забезпечення розвитку судової системи відповідно до сучасних вимог.

5. Пріоритетним є зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності. Незалежність є основоположною вимогою, яка дозволяє судовій владі охороняти демократію та права людини. Незалежність судді – одна з основ демократичного цивілізованого суспільства й гарантія надійного захисту або відновлення порушених оспорюваних прав і свобод. Суддівська незалежність є засобом, яким забезпечується неупередженість суддів, тому вона є передумовою гарантії, що всі громадяни будуть рівними перед судом.

6. Протягом 2024 року повноцінно працювали ВРП та ВККСУ. Активізувались процеси реформування судової влади, які були зупинені в попередні роки у зв'язку з відсутністю повноважного складу цих органів. Після відновлення роботи ВРП та ВККСУ ефективно реалізовували надані їм повноваження, що дало змогу розпочати конкурсні процедури на посади суддів, відновити розгляд дисциплінарних скарг і проведення кваліфікаційного оцінювання суддів. У 2024 році утворено службу дисциплінарних інспекторів ВРП.

7. Оприлюднення щорічних доповідей про стан забезпечення незалежності суддів в Україні є способом взаємодії з громадськістю, спрямованим на підвищення прозорості та підзвітності судової влади. Щорічне привернення уваги до питання стану забезпечення незалежності суддів в Україні є важливим аспектом доступу громадян до правосуддя.

8. ВРП підготувала цю Щорічну доповідь за 2024 рік у співпраці із судами, органами державної влади, органами та установами системи правосуддя, професійними організаціями правників, громадськими об'єднаннями, науковими установами й закладами вищої освіти, узагальнивши позиції в порядку реагування на Щорічну доповідь за 2023 рік і пропозиції стосовно змісту цієї Щорічної доповіді. ВРП завжди є відкритою до діалогу із суддями, українським суспільством, представниками інших гілок влади та міжнародними партнерами.

9. Залучення до підготовки широкого кола учасників дає змогу оцінити умови, які необхідні для забезпечення суддівської незалежності на законодавчому рівні, у діяльності органів суддівського врядування та самоврядування, а також у щоденній судовій практиці, розглянути поточні проблеми, пов'язані з незалежністю судової системи, з різних точок зору, що свідчить про ефективну співпрацю між державними органами, судами й неурядовими організаціями. ВРП спрямовує зусилля на те, щоб щорічні доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні стали не формальним, а реальним інструментом для забезпечення незалежності суддів в Україні.

10. ВРП рішенням від 24 грудня 2024 року № 3739/0/15-24 затвердила Концепцію підготовки щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні, метою якої є підготовка об'єктивного короткого інформаційного документа, що відображає найбільш актуальні аспекти, проблемні питання щодо незалежності судової влади у звітному році.

11. Оскільки забезпечення незалежності суддів є складним та багатоаспектним завданням, щорічна доповідь охоплює питання щодо всіх елементів, які формують суддівську незалежність, інших обставин і подій, що можуть вплинути на дотримання й забезпечення гарантій незалежності суддів.

Дослідження цих питань важливе для визначення пріоритетних завдань і рекомендацій з метою зміцнення незалежності та підзвітності органів судової влади; удосконалення, підвищення рівня гарантій незалежності окремого судді; забезпечення можливості безперешкодного отримання судового захисту, рівності права на доступ до правосуддя для кожного.

12. Чимало проблемних питань, відображених у щорічних доповідях про стан забезпечення незалежності суддів в Україні за минулі роки, не втрачають своєї актуальності: проблеми надмірного судового навантаження, брак суддівських кадрів, низький рівень фінансування й загрози незалежності судової влади.

13. У Висновках та рекомендаціях до Щорічної доповіді за 2023 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» викладено основні підсумки роботи й завдання на наступні періоди.

Одним із основних завдань ВРП на 2024 рік визначено початок роботи служби дисциплінарних інспекторів, яка зможе якісно реалізовувати повноваження ВРП щодо здійснення дисциплінарних проваджень стосовно суддів.

Серед пріоритетних завдань на 2024 рік було визначено перезапуск відбору суддів на основі вдосконалених правових стандартів, зокрема чітких критеріїв доброчесності та професіоналізму.

3-поміж викликів 2024 року у сфері функціонування органів судової влади залишаються такі: забезпечення всебічного фахового обговорення всіх запропонованих ідей щодо зміни правового регулювання, урахування позиції судової влади в умовах відсутності у ВРП права законодавчої ініціативи і необхідність упровадження відповідних гарантій для забезпечення стабільної та безперебійної роботи органів суддівського врядування.

ВРП також необхідно затвердити нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного й іншого забезпечення судів і оприлюднити їх, провівши попередньо консультації за участю ДСА України, ВККСУ, РСУ, суддів, неурядових організацій, міжнародних організацій, учасників проєктів міжнародної технічної допомоги.

НЕЗАЛЕЖНІ ТА ПІДЗВІТНІ ОРГАНИ СУДОВОЇ ВЛАДИ

14. Органи, які наділені відповідними повноваженнями суддівського врядування, повинні функціонувати відповідно до чинних міжнародних стандартів, мати конституційні гарантії щодо складу, повноважень та автономії. Їх основна мета – забезпечити незалежність суддів та судової влади загалом і, таким чином, сприяти ефективному функціонуванню судової системи.

Діяльність Вищої ради правосуддя

15. У 2024 році не завершено формування повного складу ВРП – органу, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності суддів та відіграє ключову роль у всіх питаннях, що стосуються статусу суддів, захищає незалежність як судової системи в цілому, так і окремих суддів, та водночас гарантує ефективність і якість правосуддя з метою посилення суспільної довіри до судової гілки влади.

16. ВРП упродовж року працювала у складі сімнадцяти членів замість двадцяти одного, як це визначено законодавством. Така ситуація часто призводила до відсутності кворуму для розгляду деяких важливих питань, до прикладу розгляд скарг на рішення Дисциплінарних палат або ухвалення рішень про внесення Президентом України подання про призначення суддів на посади.

Станом на кінець 2024 року до складу ВРП так і не було призначено представників від Президента України (два члени) та не обрано представників від з'їзду адвокатів (два члени). Повноваження двох членів ВРП, обраних з'їздом суддів України з числа суддів, закінчились у березні 2025 року, тож мінімальний кворум ВРП у 2025 році становитиме п'ятнадцять членів до обрання та/або призначення нових.

17. Члени ВРП мають обиратися за прозорою процедурою, яка забезпечує незалежне та ефективне функціонування ради й судової системи і виключає будь-яке сприйняття політичного впливу.

Складність системи обрання членів ВРП спрямована на забезпечення її незалежності, проте створює ризики для її формування та дієздатності¹.

18. Невирішеним на законодавчому рівні залишається питання забезпечення інституційної безперервності (континуїтету) виконання ВРП своїх функцій. Проблему можна розв'язати на підставі рекомендацій КРЕС і Венеційської Комісії. КРЕС рекомендувала запровадити в законодавство правило: «Повноваження члена ради припиняються виключно внаслідок законного обрання нового члена, що забезпечить безперервність діяльності Ради»². Саме в такий спосіб вирішується ця проблема у багатьох європейських країнах – Бельгії, Іспанії, Італії, Португалії³.

Питання про необхідність внесення змін до законодавства у частині забезпечення безперервного функціонування ВРП порушувалося Рахунковою палатою у Звіті про результати аудиту відповідності на тему «Забезпечення

¹ Лук'янов Д. Вищу раду правосуддя може чекати новий колапс наступного року. *Дзеркало тижня*. 2024. 17 верес. URL: <https://zn.ua/ukr/LAW/vishchu-radu-pravosuddja-mozhe-chekati-novij-kolaps-nastupnoho-roku.html>.

² Висновок КРЕС № 24 (2021): Еволюція судових рад і їхня роль у незалежних і безсторонніх судових системах (пункт 36) (<https://rm.coe.int/opinion-no-24-2021-of-the-ccje-ukr/1680a50e49>).

³ Перемовини про вступ до ЄС: правосуддя та права людини. *Дзеркало тижня*. 2024. 16 верес. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/peremovini-pro-vstup-do-es-pravosuddja-ta-prava-ljudini.html>.

засад функціонування судової влади», предметом проведення якого було здійснення ВРП повноважень щодо забезпечення засад функціонування судової влади⁴.

19. На ВРП покладено виконання конституційних повноважень вживати заходів із забезпечення незалежності судової влади. Саме тому кадрове наповнення ВРП та безперервність її діяльності мають важливе значення, оскільки діяльність на постійні основі незалежного конституційного органу державної влади та суддівського врядування є основою незалежності всієї судової влади. Без повноцінної роботи ВРП є неможливим ефективне функціонування судової системи.

Нинішній склад ВРП довів свою спроможність функціонувати для захисту, підтримки і розвитку ролі судової влади та незалежності суддів щодо інших гілок державної влади, вирішувати державницькі завдання й основні функції, що є внеском у просування України в напрямі вступу до європейської спільноти.

У висновках Щорічної доповіді за 2023 рік до основних здобутків 2023 року віднесено відновлення повноцінної роботи ВРП та ВККСУ, що зміцнює стійкість судової влади під час війни, сприяє розвитку демократичних реформ і реформ у сфері верховенства права, необхідних для розвитку України та успішної європейської інтеграції.

Європейська інтеграція

20. До незмінних пріоритетів України, закріплених на конституційному рівні, належить прагнення бути рівноправним членом ЄС.

23 червня 2022 року Європейська Рада узгодила надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС. ЄС офіційно відкрив переговори з Україною про вступ до ЄС на першій Міжурядовій конференції між Україною та ЄС у червні 2024 року. Ця подія є початком історичного процесу в новітній історії нашої країни. Лідери ЄС погодили відкриття переговорів з Україною про вступ і вкотре підтвердили своє зобов'язання продовжувати активну підтримку країни та її народу доти, доки необхідно.

ВРП координувала підготовку до перемовин і скринінг законодавства за блоком «правосуддя та юридична освіта».

17–19 вересня 2024 року в місті Брюсселі (Королівство Бельгія) у межах скринінгу відбулась двостороння сесія Україна – ЄС, присвячена розділу 23 «Судова влада та фундаментальні права». У складі урядової делегації в перемовинах взяли участь член ВРП Дмитро Лук'янов і керівник секретаріату ВРП Михайло Шумило.

⁴ Звіт про результати аудиту відповідності на тему «Забезпечення засад функціонування судової влади», затверджений рішенням Рахункової палати від 3 липня 2024 року № 32-2 (https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2024/32-2_2024/Zvit_32-2_2024.pdf).

Одразу після перемовин розпочалася спільна робота ВРП з органами та установами системи правосуддя, Конституційним Судом України, Міністерством юстиції України тощо щодо розроблення проєкту Дорожньої карти, у якій, на виконання 28 стратегічних результатів за сферою «Правосуддя», заплановано близько 109 заходів, реалізація яких охопить наступні три роки. Як наслідок – оптимізована судова система, що відповідає потребам суспільства та враховує інтереси суддів.

21. Кабінет Міністрів України розпорядженням від 14 травня 2025 року № 475-р «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 “Основи процесу вступу до ЄС”» схвалив Дорожню карту з питань верховенства права, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС за переговорними розділом 23 «Судова влада та основоположні права» та розділом 24 «Юстиція, свобода і безпека», згідно з якою ВРП визначено відповідальною за реалізацію низки заходів, спрямованих на подальше вдосконалення судової системи.

ВРП є співвиконавцем низки заходів, які стосуються удосконалення законодавства щодо статусу органів суддівського врядування та самоврядування, ДСА України, а також їх подальшого реформування, оптимізації мережі місцевих загальних судів тощо.

22. 30 жовтня 2024 року Європейська Комісія оприлюднила другий Звіт про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2024 року.

За рекомендаціями Звіту Європейської Комісії щодо України за 2024 рік оновлені органи суддівського врядування повинні поєднувати свою роботу з іншими заходами з метою ефективного покращення незалежності, неупередженості й підзвітності судової системи та відновити громадську довіру до неї, яка залишається дуже низькою.

Ураховуючи великий обсяг роботи і високе навантаження, спроможність ВККСУ та ВРП слід посилити, а їхні секретаріати продовжити реформувати.

Найголовніше – це довіра, яку в демократичному суспільстві повинні мати суди. Як зазначала КРЕС, довіра суспільства і повага до судової влади є гарантіями ефективності судової системи. Тільки завоювавши та зберігши довіру громадськості, кожен суддя і судова влада в цілому можуть досягти і підтримувати легітимність⁵.

23. Зміцнення громадської довіри до суду – багаторівневий процес. Багато в чому довіра до суду залежить від самих суддів, їх професійної компетентності, поведінки, ставлення до людей. У будь-якому випадку оцінка

⁵ Висновок КРЕС № 18 (2015): Про місце судової влади та її відносини з іншими гілками влади в сучасних демократіях (пункт 16) (<https://rm.coe.int/-18-2015-/1680792013>).

діяльності суддів має ґрунтуватись на об'єктивних даних. Необґрунтована критика суду – удар по авторитету всіх гілок влади, не лише судової. Тому необхідне забезпечення балансу між підтриманням авторитету органів судової влади та дотриманням права особи на свободу вираження поглядів. Хоча поширення інформації політиками, медіа, громадянами не завжди є тиском на суд, коли це стосується інтересів відкритої дискусії щодо суспільного життя.

24. Судова влада та громадянське суспільство повинні працювати разом, докладаючи зусиль для підвищення прозорості й етики в судовій системі з метою формування культури поваги саме до незалежності судді як носія судової влади, поваги до судового рішення, що не потребує жодної додаткової аргументації. Незалежність кожного судді приносить користь суспільству в цілому і кожному громадянину, захищає особу та посилює можливість реалізувати свої права.

25. Повноваження судді пов'язані з цінностями істини, справедливості, чесності та свободи. Переважна більшість суддів із честю виконують свої обов'язки, щоденно забезпечують справедливість, залишаються вірними своїй присязі. Часто високий рівень відповідальності, пов'язаний із посадою судді, не отримує належного визнання. А висловлення критики, недовіри, а то й зневаги підривають авторитет суду, роблять професію судді непрестижною. Фахові юристи часто обирають більш привабливі умови роботи у приватних компаніях або інших державних структурах.

26. Повага держави до авторитету судів є невід'ємною передумовою громадської довіри судам, а в більш широкому значенні – нормам права. Конституційні гарантії незалежного і безстороннього суду не є достатніми. Вони мають ефективно поєднуватись із повсякденними практиками. Саме незалежність суду поряд із неупередженістю суддів формує в суспільстві довіру до правосуддя, сприйняття суспільством справедливого суду.

27. Справедливість є одним із ключових моральних чинників, дотримання яких вимагає суспільство, а судова влада відіграє вирішальну роль у забезпеченні справедливості в суспільстві. Відповідність судової влади поточним цивілізаційним тенденціям соціальних і правових держав безпосередньо пов'язана з об'єктивним забезпеченням її незалежності. Незалежність судової влади, зміцнення її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції України, інших законів України в діяльності суддів є основним завданням ВРП.

28. Розвиток незалежної судової влади – багатоплановий процес, який, зокрема, залежить від загального розвитку держави та суспільства в політичній, економічній, соціальній сферах. А з іншого боку, суди істотно впливають на утвердження в країні верховенства права, принципів демократії. Усі три гілки

державної влади підзвітні суспільству, якому вони служать. Судова влада, як і інші гілки влади, повинна бути відповідальною перед суспільством і таким чином здобути довіру та впевненість.

29. На відновлення довіри суспільства до судової системи спрямовані відновлення прозорого відбору суддів, завершення кваліфікаційного оцінювання суддів, зміцнення системи дисциплінарної відповідальності суддів.

30. У Звіті щодо України за 2024 рік Європейська Комісія, зокрема, у частині рекомендацій зазначила таке:

«Минулорічні рекомендації Комісії були частково виконані і залишаються актуальними. У наступному році Україна повинна, зокрема:

продовжити заповнення суддівських вакансій на основі вдосконаленого законодавства; створити новий суд для розгляду адміністративних справ за участю національних державних органів за прозорою процедурою відбору суддів із залученням незалежних експертів на основі їхніх професійних якостей;

продовжити кваліфікаційне оцінювання (перевірку) суддів відповідно до встановлених процедур та із залученням ГРД; розпочати та продовжити розгляд старих дисциплінарних проваджень (скарг) із залученням Служби дисциплінарних інспекторів та на основі критеріїв пріоритетності, затверджених ВРП; ухвалити законодавство щодо вдосконалення декларацій доброчесності суддів та процедури їхньої перевірки;

ухвалити закон про виконання судових рішень щодо грошових і негрошових зобов'язань та подальшу цифровізацію виконавчого провадження; запустити систему збору даних про виконання судових рішень; ухвалити та розпочати реалізацію дорожньої карти модернізації інформаційних технологій у судовій системі за результатами аудиту;

вжити ефективних заходів для усунення корупційних ризиків у Верховному суді»⁶.

31. У зв'язку з реалізацією визначених законом повноважень ВРП брала участь у міжнародному співробітництві з проєктами (програмами) міжнародної технічної допомоги: проєктом Ради Європи «Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду»; Проєктом Європейського Союзу «Підтримка реформ у сфері юстиції в Україні (ПРАВО-JUSTICE III)»; нідерландсько-українськими проєктами «Судова влада і суспільство в Україні» та «Справедлива, прозора і відповідальна система кримінальної юстиції в Україні», що реалізуються за сприяння Міністерства закордонних справ Нідерландів; Програмою Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Справедливість для всіх». Крім того, представники ВРП брали участь у заходах, організованих у межах ЄМРП (ENCJ); Міжнародною організацією

⁶ Звіт Європейської Комісії щодо України за 2024 рік, м. Брюссель, 30 жовтня 2024 року, SWD (2024) 699 final (https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf).

права розвитку (IDLO); Європейською комісією з питань ефективності правосуддя Ради Європи (CEPEJ); Литовським фондом розвитку співробітництва.

З міжнародними партнерами обговорювалися, зокрема, питання про подальші трансформації судової системи, підтримку процесу євроінтеграції в рамках діяльності органів та установ системи правосуддя, сприяння притягненню до відповідальності за міжнародні та воєнні злочини, цифровізації правосуддя, доброчесності та професійної етики суддів, застосування європейських принципів організації роботи суду, підвищення ефективності комунікацій із суспільством.

Участь Вищої ради правосуддя в законотворчій роботі

32. Статтею 125 Конституції України визначено, що суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проєкт якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій з ВРП. Відповідно до пункту 15 частини першої статті 3 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» ВРП надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроєктів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, узагальнює пропозиції судів, органів та установ системи правосуддя стосовно законодавства щодо їх статусу та функціонування, судоустрою і статусу суддів.

У щорічних доповідях про стан забезпечення незалежності суддів в Україні ВРП послідовно відстоювала позиції стосовно важливості у всіх процесах реформування системи судоустрою, судочинства забезпечувати незалежність суду та суддів.

33. Така модель повністю узгоджується з європейською практикою. Судові ради мають брати активну участь у діалозі з іншими органами державної влади, особливо коли вони беруть участь у розробленні законопроєктів. Такий діалог має відбуватися в атмосфері взаємної поваги⁷.

Члени ВРП плідно співпрацюють з Комітетом Верховної Ради України з питань правової політики, представляючи позицію судової влади в дискусіях на його засіданнях. Така співпраця на етапі підготовки напрацювань необхідних законодавчих змін свідчить про конструктивний діалог між представниками судової та законодавчої гілок влади.

У ВРП утворена постійна робоча група з питань опрацювання та підготовки пропозицій щодо удосконалення законодавства з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів (голова постійної робочої групи – член ВРП Бокова Ю.В.).

⁷ Висновок КРЄС № 24 (2021): Еволюція судових рад і їхня роль у незалежних і безсторонніх судових системах (пункт 41) (<https://rm.coe.int/opinion-no-24-2021-of-the-ccje-ukr/1680a50e49>).

34. Упродовж 2024 року ВРП брала участь у законотворчій роботі шляхом надання обов'язкових до розгляду консультативних висновків щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів. За вказаний рік ВРП ухвалила шість рішень про затвердження консультативних висновків щодо законопроектів, ухвалення яких було найбільш актуальним для судової системи, зокрема в умовах воєнного стану. В офіційних листах до Верховної Ради України та її комітетів надано пропозиції ВРП до восьми законопроектів.

35. Члени ВРП також брали участь в обговоренні законопроектів та інших питань на засіданнях Комітету Верховної Ради України з питань правової політики.

ВРП активно долучається до розроблення законопроектів, які покращували б функціонування судової системи, а також відповідальність і підзвітність суду перед суспільством.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини додатково запропонував ВРП долучатися до висловлення позиції на етапі обговорення необхідності удосконалення законодавства та розроблення законопроектів, а не лише до експертизи законопроектів шляхом надання консультативних висновків до них. Підтримав також стратегічну мету щодо надання Вищій раді правосуддя права законодавчої ініціативи та права на звернення до Конституційного Суду України з конституційним поданням⁸.

36. За рекомендаціями КРЕС судова рада також повинна мати змогу використовувати ефективні засоби правового захисту, щоб гарантувати свою автономію та оскаржувати законність актів публічної влади, які впливають на неї або на судову владу. Таким прикладом є право звертатися до конституційного суду чи іншого аналогічного органу⁹.

37. Представники судової влади мають бути залучені до підготовки всіх важливих законопроектів у сфері судочинства, а сформована ВРП думка має враховуватися під час їх прийняття.

Слід наголосити на позитивних зрушеннях у напрямі врахування позиції судової влади в законотворчій діяльності, а також розміщення на сайті Верховної Ради України у картках до двох відповідних законопроектів консультативних висновків, які ВРП надала у 2024 році. Вважаємо, що така практика має бути поширена на всі консультативні висновки ВРП.

⁸ Лист Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (вх. № 10571/0/8-24 від 20 серпня 2024 року).

⁹ Висновок КРЕС № 24 (2021): Еволюція судових рад і їхня роль у незалежних і безсторонніх судових системах (пункт 11) (<https://rm.coe.int/opinion-no-24-2021-of-the-ccje-ukr/1680a50e49>).

Початок роботи служби дисциплінарних інспекторів

38. Після набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС координування необхідних для цього заходів відбувається на рівні Кабінету Міністрів України, який 9 лютого 2024 року затвердив План заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в межах Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року.

39. Звіт про прогрес України в межах Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року містив низку рекомендацій, які були пізніше відображені в Плані заходів, серед яких рекомендації, що стосуються безпосередньо повноважень ВРП: «Створити службу дисциплінарних інспекторів за результатами прозорого та заснованого на засадах відбору та відновити здійснення дисциплінарних проваджень щодо суддів; визнати пріоритетним розгляд службою дисциплінарних інспекторів резонансних справ та справ, у яких наближається до закінчення строк давності».

На виконання цієї рекомендації Європейської Комісії Планом заходів для ВРП передбачено проведення відкритого конкурсу на зайняття посади керівника служби дисциплінарних інспекторів ВРП, його заступника, дисциплінарних інспекторів; здійснення заходів щодо передавання Дисциплінарними палатами функцій зі здійснення дисциплінарного провадження щодо суддів до служби дисциплінарних інспекторів ВРП.

40. За рекомендаціями, викладеними у Висновку КРЕС № 27 (2024) про дисциплінарну відповідальність суддів, орган, відповідальний за ініціювання дисциплінарної процедури та проведення розслідування, не повинен бути тим самим органом, який вирішує дисциплінарну справу¹⁰.

Відповідно до частин першої, другої, п'ятої статті 29¹ Закону України «Про Вищу раду правосуддя» служба дисциплінарних інспекторів є самостійним структурним підрозділом у складі секретаріату ВРП. Служба дисциплінарних інспекторів створюється для реалізації повноважень ВРП щодо здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів. До складу служби дисциплінарних інспекторів входять дисциплінарні інспектори ВРП, керівник цієї служби, його заступник та працівники, які здійснюють організаційне забезпечення служби дисциплінарних інспекторів.

41. Конкурсна комісія для проведення конкурсу на зайняття посади керівника служби дисциплінарних інспекторів та його заступника, дисциплінарного інспектора була утворена рішенням ВРП від 7 грудня 2023 року. До складу конкурсної комісії увійшли члени ВРП Юлія Бокова, Олена Ковбій та Ольга Попікова. Від міжнародних організацій членами

¹⁰ Висновок КРЕС № 27 (2024): Про дисциплінарну відповідальність суддів (пункт 6 глави VIII «Рекомендації») (https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/kryes_27_ukr_mova.pdf).

конкурсної комісії стали: Джон Ерлік, ад'юнкт-професор Школи права університету Сіетла, суддя у відставці; Павол Жілінчик, експерт з питань судової реформи, экс-член Суддівської ради Словацької Республіки; Реда Мольєне, експерт проєктів Європейського Союзу з розбудови інституційної спроможності, добору, призначення та оцінювання роботи судів, управління судами та комунікації в Північній Македонії, Молдові, Вірменії та Казахстані, экс-Голова Національної судової адміністрації Литви. Конкурс на зайняття посад у службі дисциплінарних інспекторів ВРП оголосила 19 грудня 2023 року.

10 вересня 2024 року конкурсна комісія для проведення конкурсу на зайняття посади керівника служби дисциплінарних інспекторів та його заступника, дисциплінарного інспектора завершила конкурсні процедури та оголосила результати конкурсу на вакантну посаду заступника керівника служби дисциплінарних інспекторів та на вакантні посади дисциплінарних інспекторів.

28 листопада 2024 року ВРП за результатами співбесіди з переможцями конкурсу вирішила призначити заступника керівника служби дисциплінарних інспекторів ВРП та дисциплінарних інспекторів ВРП. 12 грудня 2024 року на посаду керівника служби дисциплінарних інспекторів ВРП строком на п'ять років був призначений Тарас Кузик.

19 грудня 2024 року ВРП затвердила Положення про службу дисциплінарних інспекторів ВРП. Зазначена служба розпочала роботу 23 грудня 2024 року.

42. Проведення прозорого конкурсу до служби дисциплінарних інспекторів та початок її роботи було важливим зобов'язанням України, що передбачене рекомендаціями Європейської Комісії в межах Пакета розширення Європейського Союзу та Планом для Ukraine Facility.

Діяльність органів та установ системи правосуддя

43. Без шкоди для своєї незалежності судді та судова влада повинні підтримувати конструктивні робочі відносини з установами та органами влади, які беруть участь в управлінні та адмініструванні судів. Органи влади, які відповідають за організацію та функціонування судової системи, зобов'язані забезпечувати суддям умови, що дають їм змогу виконувати свою місію та досягати ефективності, захищаючи й поважаючи незалежність і неупередженість суддів¹¹.

44. ДСА України є державним органом у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової

¹¹ Рекомендація CM/Res (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року на 1098-му засіданні заступників міністрів (пункти 12, 32) (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text).

влади у межах повноважень, установлених законом. Відповідно до вимог законодавства Голова ДСА України звітує про діяльність ДСА України перед ВРП, інформує про діяльність ДСА України з'їзд суддів України.

Визначені чинним законодавством України статус ДСА України та її повноваження відповідають європейським стандартам щодо поділу владних повноважень і незалежності судової влади.

45. ВРП рішенням від 16 травня 2024 року № 1498/0/15-24 «Про Звіт про діяльність Державної судової адміністрації України за 2023 рік» визнала результати роботи ДСА України задовільними та рекомендувала: вжити додаткових заходів щодо покращення фінансового забезпечення працівників апаратів судів та інших органів судової влади; вжити додаткових організаційно-практичних заходів з метою поліпшення взаємодії з ВККСУ та НШСУ; організувати ефективне управління процесом розроблення та впровадження ЄСІТС, запровадити механізми, які унеможливають зловживання та неефективне використання ресурсів у цих процесах; вжити додаткових заходів для вирішення інших організаційних питань матеріально-технічного, кадрового, інформаційного, організаційно-технічного характеру, ведення судової статистики тощо, які виникають у роботі місцевих та апеляційних судів; вжити додаткових заходів контролю за діяльністю територіальних управлінь ДСА України з метою виконання покладених на них повноважень щодо організаційного та фінансового забезпечення діяльності місцевих загальних судів, а також неухильного дотримання розпорядчих актів і методичних рекомендацій ДСА України¹².

46. Упродовж 2024 року ДСА України здійснювала фінансове забезпечення діяльності органів та установ у системі правосуддя, вживала заходів, спрямованих на створення належних умов для функціонування місцевих та апеляційних судів в умовах дії воєнного стану. ДСА України як головний розпорядник бюджетних коштів може здійснювати фінансове забезпечення виключно в межах доведеного їй законом про державний бюджет України ресурсу.

ДСА України вживала заходів, спрямованих на створення належних умов для функціонування місцевих та апеляційних судів, доступності судових послуг, засобів цифрових технологій, які забезпечують доступ до інформації судочинства усіх громадян, у тому числі осіб з інвалідністю, маломобільних груп населення.

Для покращення умов розміщення судів та забезпечення належних умов для роботи суддів і працівників апаратів судів протягом 2024 року проводилися будівельні роботи, а також придбано нове обладнання, проведено найбільш термінові та необхідні роботи з поточного ремонту, що дозволило частково підтримати функціональність будівель судів і запобігти аварійним ситуаціям.

¹² Рішення ВРП від 16 травня 2024 року № 1498/0/15-24 «Про Звіт про діяльність Державної судової адміністрації України за 2023 рік» (<https://hcj.gov.ua/doc/doc/45531>).

Серед пріоритетів діяльності ДСА України – удосконалення судового адміністрування під час розгляду справ про воєнні злочини, зокрема таке: забезпечення належних умов для розгляду справ, забезпечення інформаційної безпеки, цифровізація правосуддя, посилення комунікаційних компетенцій судової влади, а також створення, розроблення та впровадження нових цифрових продуктів для судової системи.

47. Позитивним фактором на початку 2024 року стало призначення за результатами відкритого конкурсу заступника Голови ДСА України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації, який відповідає за функціонування та оновлення ЄСІТС.

18 січня 2024 року ВРП оголосила про наявність вакантної посади Голови ДСА України та утворила робочу групу з питання добору кандидатів на вказану посаду Голови ДСА України. ВРП рішенням від 1 лютого 2024 року затвердила Умови для зайняття посади Голови ДСА України. На сьогодні добір триває.

Про необхідність проведення прозорого та меритократичного конкурсу на посаду Голови ДСА України на основі чітких правил і критеріїв оцінювання, включаючи перевірку доброчесності та професіоналізму, зазначено в проєкті Дорожньої карти до розділу 23 «Судова влада та фундаментальні права».

Детальна інформація про діяльність ДСА України щодо фінансового та організаційного забезпечення належних умов здійснення судочинства, створення умов для безперешкодного доступу громадян до правосуддя надана у відповідних підрозділах цієї доповіді.

48. Відповідно до статті 126 Конституції України держава забезпечує особисту безпеку суддів та членів його сім'ї.

За статтею 160 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Служба судової охорони здійснює підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорону приміщень суду, органів та установ системи правосуддя, виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду, забезпечення в суді безпеки учасників судового процесу.

У Рекомендації XIV Четвертого раунду оцінювання «Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів» (другий звіт – оцінка відповідності України), прийнятого на 89-му пленарному засіданні GRECO (Страсбург, 29 листопада – 3 грудня 2021 року), дотримання якої, у тому числі, є передумовою вступу України до ЄС, GRECO рекомендувала вжити заходів для забезпечення безпеки суддів, щоб вони менше залежали від зовнішнього тиску та корупції.

У пункті 81 Проміжного звіту про відповідність, Четвертого раунду оцінювання «Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів», прийнятого на 93-му пленарному засіданні GRECO (Страсбург, 20–24 березня 2023 року), GRECO визнало широкомасштабні заходи, вжиті владою для забезпечення безпеки приміщень судів та безпеки суддів. Єдиними судами, безпека яких не може бути гарантована Службою судової охорони, є

суди, розташовані на територіях, окупованих російською федерацією. За цих обставин GRECO дійшла висновку, що Рекомендація XIV була виконана задовільно.

Своєю чергою Європейська Комісія зазначила, що Україна вжила масштабних правових, інституційних та практичних заходів для забезпечення безпеки приміщень судів та безпеки суддів і працівників апаратів судів. Єдині суди, у яких ССО не може гарантувати безпеку, – це ті, що розташовані на тимчасово окупованих росією територіях України. За рекомендаціями Звіту Європейської Комісії щодо України за 2023 рік, ССО має продовжувати розбудовувати свою спроможність забезпечувати дієву безпеку судів та їхніх працівників, зокрема шляхом удосконалення оцінювання ризиків і реагування на них, а також шляхом встановлення охоронного обладнання та вжиття інших заходів.

49. ВРП рішенням від 21 травня 2024 року № 1521/0/15-24 «Про розгляд звіту щодо діяльності Служби судової охорони у 2023 році»¹³ визнала результати роботи ССО у 2023 році задовільними. Керівництву ССО – взяти до уваги зауваження, пропозиції та коментарі до Звіту про діяльність Служби судової охорони у 2023 році, які надійшли від судів, та зауваження, відображені в мотивувальній частині цього рішення; продовжити процес взяття під охорону об'єктів органів системи правосуддя.

50. ССО вживала заходів, спрямованих на недопущення зменшення рівня безпеки у приміщеннях судів, органів та установ системи правосуддя, забезпечення недоторканності та цілісності розташованого в таких приміщеннях майна, у тому числі розташованих поблизу районів (у районах) ведення бойових дій.

Загалом у 2024 році ССО забезпечила охорону та підтримання громадського порядку на 651 об'єкті системи правосуддя, розміщених у 700 приміщеннях.

51. Протягом 2024 року взято під охорону 12 судів, які розміщені в 15 будівлях. Водночас через захоплення (окупацію) частини території України, пошкодження (руйнування) приміщень та/або активні бойові дії в місцях розташування об'єктів системи правосуддя у 2024 році тимчасово призупинено охорону дев'яти судів, розміщених у 10 будівлях (з початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України постраждали будівлі 63 судів і двох органів системи правосуддя).

Станом на 31 грудня 2024 року територіальні підрозділи ССО забезпечили охорону та підтримання громадського порядку в 642 судах, органах і установах системи правосуддя, розміщених у 689 будівлях.

¹³ Рішення ВРП від 21 травня 2024 року № 1521/0/15-24 «Про розгляд звіту щодо діяльності Служби судової охорони у 2023 році» (<https://hcj.gov.ua/doc/doc/45600>).

52. Завдяки вжитим превентивним заходам співробітниками територіальних управлінь ССО не допущено пронесення до приміщень судів більше ніж 217,5 тисяч заборонених речей і предметів, які становлять потенційну небезпеку для суддів та учасників судових процесів, зокрема понад 12,1 тисяч одиниць зброї та 64,7 тисяч ножів.

Співробітниками ССО припинено 67 протиправних діянь (у залах судових засідань – 7, у інших приміщеннях судів – 31, на території суду та прилеглий території – 29) та передано підрозділам Національної поліції України 55 правопорушників.

Унаслідок збройної агресії російської федерації на території України збільшилася кількість повідомлень про мінування приміщень судів, органів та установ системи правосуддя. Упродовж 2024 року до правоохоронних органів та судів надійшло 1044 повідомлення про мінування понад 2,3 тис. об'єктів системи правосуддя. Службою спільно із суб'єктами взаємодії (Національна поліція України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій) проведено відповідні заходи реагування. За результатами проведених обстежень вибухонебезпечних предметів не виявлено.

53. З метою забезпечення безперервності судочинства в період воєнного стану, недоторканності та цілісності судових справ і матеріальних цінностей територіальними підрозділами ССО вжито заходів щодо переміщення (евакуації) архівів та майна судів, розташованих у районах ведення бойових дій, а також тих, яким змінено територіальну підсудність судових справ до безпечних районів.

ССО сприяла евакуації судових справ, архіву (майна) з 19 об'єктів системи правосуддя: Дніпровський апеляційний суд (місто Кривий Ріг Дніпропетровської області), Окружний адміністративний суд Донецької області, Територіальне управління ДСА України у Донецькій області, Слов'янський, Костянтинівський, Новогродівський, Дзержинський, Селидівський, Красноармійський, Маріїнський, Дружківський, Димитрівський, Добропільський міськрайонні суди Донецької області, Великописарівський районний суд Сумської області, Золочівський, Шевченківський, Первомайський, Великобурлуцький та Куп'янський міськрайонні суди Харківської області).

54. Територіальними підрозділами ССО вживалися спеціальні заходи забезпечення безпеки стосовно 57 осіб, зокрема 27 суддів, п'яти членів їхніх сімей та 25 працівників апаратів судів, а саме: заходи особистої охорони – щодо 25 суддів (із них 13 суддів ВАКС), п'яти членів їхніх сімей та 24 працівників апарату суду; охорона житла та майна – стосовно одного судді; інші спеціальні заходи забезпечення безпеки – щодо одного судді та одного працівника апарату суду.

55. Упродовж 2024 року на стан забезпечення охорони приміщень судів, підтримання громадського порядку та забезпечення в суді безпеки учасників судового процесу, забезпечення особистої безпеки суддів і членів їхніх сімей вплинуло значне звільнення співробітників ССО. Через низький рівень грошового забезпечення та мобілізацію, попри постійне проведення конкурсів на заміщення вакантних посад протягом 2024 року фактична кількість співробітників ССО зменшилася на 10 відсотків. Це призвело до вимушеного тимчасового зупинення охорони приміщень окремих судів, зміни режиму охорони деяких судів з добового на денний та неможливості в повному обсязі забезпечити реалізацію додаткових гарантій безпеки суддів ВАКС¹⁴.

Нагальною проблемою є відсутність додаткових асигнувань для виплати співробітникам ССО додаткової винагороди, передбаченої постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану», відповідно до рішень судів. У 2024 році ССО включено до бюджетної програми «Виконання рішень судів на користь суддів, працівників апаратів судів та працівників органів та установ системи правосуддя», за якою здійснюється виконання судових рішень на користь працівників ССО, проте відповідні асигнування в кошторисі ССО на 2024 рік не задовольнили в повному обсязі потребу в коштах на виконання судових рішень. З метою справедливого підходу та впорядкування процесу розподілу асигнувань за вказаною бюджетною програмою ССО запровадила та здійснює єдиний облік потреби в коштах на виконання рішень судів. Черговість виплат за рішеннями суду встановлюється за датою набрання законної сили рішенням суду. Заборгованість по виплатах додаткової винагороди співробітникам ССО становить понад півтора мільярди гривень. Ця проблема потребує вирішення на загальнодержавному рівні.

56. У Звіті Європейської Комісії щодо України за 2024 рік зазначено, що НШСУ продовжила навчальну діяльність і міжнародну співпрацю, а також вказано на необхідність здійснити інституційні реформи НШСУ для зміцнення управлінського та операційного потенціалу. НШСУ також має запровадити комплексну оцінку потреб у навчанні та модернізувати свої навчальні програми та методи навчання¹⁵.

Слід пропонувати більше курсів з права ЄС, верховенства права, суддівської майстерності, етики, доброчесності та професійних навичок. З огляду на виклики, пов'язані з війною, необхідно розширити дистанційне навчання.

ВРП у Щорічній доповіді за 2023 рік акцентувала увагу на необхідності вдосконалення законодавства, що регулює діяльність НШСУ, порядок призначення, звільнення ректора та звітування установи про свою діяльність

¹⁴ Лист ССО (вх. № 573/0/8-25 від 17 січня 2025 року).

¹⁵ Звіт Європейської Комісії щодо України за 2024 рік, м. Брюссель, 30 жовтня 2024 року, SWD (2024) 699 final (https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf).

перед органами суддівського врядування, а також внесення змін до Статуту НШСУ. Такі зміни мають бути внесені після завершення експертної оцінки правового статусу НШСУ, змісту та форм діяльності на відповідність вимогам і стандартам навчальних закладів ЄС для підготовки суддів.

Ураховуючи виклики і завдання системи правосуддя на шляху до членства в ЄС, НШСУ має пройти інституційну реформу, спрямовану на перетворення її на сучасний навчальний центр для суддівського корпусу. Реформа має запровадити ефективну, дієву та прозору систему управління, що передбачає затвердження конкурсного порядку заміщення вакантних посад керівного складу НШСУ за участю незалежних експертів, установлення обмежень щодо термінів перебування на посаді та поширення на осіб керівного складу НШСУ дії законодавства про запобігання корупції щодо декларування.

57. Згідно з інформацією, яку надала НШСУ, у 2024 році робота з підготовки суддівських кадрів здійснювалася з урахуванням умов воєнного стану та перемовин щодо набуття членства України в ЄС. НШСУ виходила з того, що її ключовими завданнями є організація суддівської освіти з питань, пов'язаних із міжнародним гуманітарним правом, воєнними та військовими злочинами, злочинами проти людяності, питаннями їх кваліфікації, механізмами реалізації кримінальної відповідальності, відшкодуванням шкоди, заподіяної агресором, кваліфікацією злочинів проти основ національної безпеки України, антикорупційним законодавством, суддівською етикою та дисциплінарною відповідальністю, захистом незахищених верств населення, кіберзлочинністю, електронними доказами, застосуванням практики ЄСПЛ та рішень Суду Справедливості під час здійснення судочинства¹⁶.

58. У 2024 році розпочато оновлення і реформування роботи НШСУ з огляду на потреби у підвищенні якості та ефективності навчального процесу. Модернізація стосується всіх складових суддівської освіти та передбачає використання сучасних інноваційних методів навчання з урахуванням навчальних цілей, тем і цільової аудиторії; розширення доступу до дистанційного навчання, а саме інтеграцію новітніх цифрових технологій та вдосконалення методичної підготовки викладачів (тренерів); упровадження кращих іноземних практик навчання суддів.

59. Загалом у 2024 році проведено 205 навчальних заходів із підготовки та періодичного навчання суддів.

НШСУ провела 492 навчальні заходи для працівників апаратів судів, а також продовжила підготовку співробітників ССО та підвищення рівня їхньої кваліфікації.

Проводились навчання за темами, які безпосередньо пов'язані з гарантуванням незалежності суддів. Серед них: уникнення порушень прав уразливих верств (груп) населення щодо доступу до правосуддя, комунікація

¹⁶ Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність НШСУ у 2024 році (вх. № 881/0/8-25 від 24 січня 2025 року).

судової влади із суспільством, судове адміністрування, етика та доброчесність, попередження і подолання корупції. Увага приділяється темам діджиталізації, електронних доказів, антикорупційного законодавства, кіберзлочинності, гендерно зумовленого насильства. Проводились навчальні заходи за темами, що стосуються збройного конфлікту та пов'язані з ним¹⁷.

60. Ефективна співпраця між органами правосуддя, суддівського врядування та іншими органами судоустрою є ключовою передумовою для належного функціонування судової системи, а результати такої співпраці дають змогу підтримувати єдність у підходах до правозастосування через обмін досвідом та взаємодію органів судової влади на усіх рівнях, ідентифікувати ключові питання та давати на них спільні відповіді, обговорювати проблеми та обирати шляхи їх вирішення.

61. Основними здобутками в 2024 році у сфері функціонування органів судової влади є:

початок роботи служби дисциплінарних інспекторів ВРП;

участь ВРП в законотворчій діяльності шляхом надання консультативних висновків;

ефективна співпраця між органами суддівського врядування та самоврядування;

проведення переговорного процесу за розділом 23 «Судова влада та фундаментальні права», за наслідками якого Європейська Комісія відзначила прогрес у проведенні реформ та високий рівень підготовки матеріалів.

62. Пріоритетними завданнями на наступні періоди є:

обрання / призначення членів ВРП, формування її повного конституційного складу для забезпечення стабільної роботи;

забезпечення інституційної безперервності та функціональної спроможності системи органів суддівського врядування;

подальший розвиток реформ у сфері правосуддя з метою посилення верховенства права, сталого функціонування та розвитку системи правосуддя з урахуванням кращих міжнародних стандартів і практик;

забезпечення високого рівня цифровізації процесів у ВРП та судовій системі загалом з метою розширення доступу до правосуддя, а також підвищення ефективності та прозорості роботи судів і органів суддівського врядування;

розвиток стратегічного планування реформування системи правосуддя;

виконання Дорожньої карти у сфері верховенства права у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС;

результативна діяльність служби дисциплінарних інспекторів ВРП для реалізації повноважень ВРП щодо здійснення дисциплінарних проваджень стосовно суддів;

¹⁷ Лист НШСУ (вх. № 748/0/8-25 від 21 січня 2025 року).

проведення конкурсу на посаду Голови ДСА України.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ОКРЕМОГО СУДДІ

63. Незалежність суду полягає в наявності системи гарантій судочинства, які унеможлиблювали би вплив на суд як автономну гілку влади, на суддів як носіїв цієї влади та на весь процес здійснення правосуддя з боку представників будь-яких інших органів влади або інших суб'єктів. Незалежність суду забезпечує незалежність кожного окремого судді, що є фундаментальним аспектом верховенства права.

64. Незалежність суддів полягає у їхній самостійності під час ухвалення рішень, що передбачає відсутність зовнішнього впливу з боку представників інших гілок влади, суспільних інститутів або окремих осіб. Вона забезпечується правовим механізмом захисту суддів від будь-яких форм втручання в їхню діяльність, включаючи адміністративний, політичний чи економічний тиск. Ключовим аспектом незалежності є також обов'язок судді керуватися виключно законом та власним внутрішнім переконанням, що формується на основі аналізу доказів і норм права.

65. Приписи Конституції України, що гарантують незалежність і недоторканність суддів, пов'язані з принципом поділу державної влади й зумовлені потребою забезпечувати основи конституційного ладу, права людини, гарантувати самостійність і незалежність судової гілки влади; передусім заборонено вплив на суддів у будь-який спосіб, що, зокрема, є заборонаю стосовно всіх суддів будь-яких дій незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, фізичних та юридичних осіб з метою перешкодити виконанню суддями професійних обов'язків або схилити їх до винесення неправосудного рішення тощо.

Добір суддів на основі єдиних стандартів оцінки доброчесності та професійної етики

66. Повноваження з відбору, призначення та просування по службі суддів мають здійснюватися в повній незалежності від законодавчої та виконавчої влади, а також абсолютно прозоро щодо критеріїв відбору суддів.

67. Якщо органи судової влади встановлюють системи для оцінювання роботи суддів, такі системи мають ґрунтуватися на об'єктивних критеріях. Ці критерії повинен оприлюднити компетентний судовий орган. Процедурою має бути передбачений дозвіл суддям висловлювати погляди щодо власної

діяльності та її оцінювання, а також оскаржувати оцінювання в незалежному органі влади або суді¹⁸.

68. Європарламент у резолюції від 11 лютого 2021 року щодо виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, звернув увагу на відсутність вимоги та належно визначеної процедури оцінювання кандидатів на посаду судді (поза процедурою кваліфікаційного оцінювання) на відповідність критерію доброчесності.

ЄС у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 року, наведеному в підрозділі «Функціонування судової влади» розділу 23 «Судова влада та фундаментальні права», рекомендував також відновити добір на посаду судді на основі вдосконаленого законодавства, зокрема щодо чітких критеріїв доброчесності, професіоналізму та сильної ролі ГРД.

69. GRECO (Група держав проти корупції) за результатами 4-го раунду оцінювання «Запобігання корупції серед народних депутатів, суддів та прокурорів» у рекомендації XVII зазначила про необхідність забезпечення того, щоб чергове оцінювання суддів проводили судді на основі заздалегідь визначених єдиних і об'єктивних критеріїв, які стосуються їхньої повсякденної роботи.

70. Моніторингова група Антикорупційної мережі Організації економічного співробітництва та розвитку у Звіті в межах 5-го раунду моніторингу України наголосила, що судді мають призначатися, а терміни їх перебування на посаді мають бути засновані на заслугах та гарантовані законом, також необхідні додаткові нормативні акти для визначення чітких критеріїв і методології оцінки доброчесності.

71. ВРП затверджує Єдині показники для оцінки доброчесності та професійної етики судді (кандидата на посаду судді) після консультацій з ВККСУ, РСУ та ГРД. Ці повноваження надані ВРП Законом України № 3511-IX від 9 грудня 2023 року «Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар’єри», який набрав чинності 30 грудня 2023 року.

72. З метою розроблення показників 8 лютого 2024 року ВРП рішенням № 375/0/15-24 створила робочу групу з розроблення Єдиних показників для оцінки доброчесності та професійної етики судді (кандидата на посаду судді).

¹⁸ Рекомендація CM/Res (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року на 1098-му засіданні заступників міністрів (пункт 58) (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text).

До її складу увійшли члени ВРП, ВККСУ, РСУ, представники ГРД та експерти міжнародних проєктів (голова робочої групи – член ВРП Сасевич О.М.).

73. Про необхідність напрацювання чітких критеріїв доброчесності для суддів і кандидатів на посаду судді йдеться також у Плані для Ukraine Facility й заходах з виконання Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки.

74. 17 грудня 2024 року ВРП затвердила Єдині показники для оцінки доброчесності та професійної етики судді (кандидата на посаду судді).

Метою розроблення єдиних показників було запровадження уніфікованих стандартів для оцінки доброчесності та професійної етики судді, які використовуватимуть під час здійснення відповідних функцій ВРП, ВККСУ, ГРД.

Єдині показники для оцінки доброчесності та професійної етики судді (кандидата на посаду судді) є важливим інструментом для забезпечення прозорості, ефективності й довіри до судової системи.

Реалізація повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя щодо окремих кадрових питань

75. Законодавчу базу стосовно добору суддів було вдосконалено шляхом: прийняття відповідного закону у грудні 2023 року про спрощений порядок відбору суддів, скорочення конкурсних етапів і визначення критеріїв доброчесності для кандидатів; встановлення спільних індикаторів ВККСУ та ГРД для визначення недотримання критерію доброчесності та професійної етики; прийняття ВККСУ нових положень про змагальний відбір суддів і оцінку кандидатів¹⁹.

76. ВККСУ оголосила конкурси на посади суддів судів першої інстанції, суддів апеляційного суду, а також суддів ВАКС та Апеляційної палати ВАКС.

За рекомендаціями, які надавала Європейська Комісія на 2024 рік для того, щоб ВАКС міг впоратися зі збільшеним навантаженням, що також зумовлене розширенням його повноважень, слід посилити його потенціал шляхом відбору та призначення нових суддів у 2024 році із залученням Громадської ради міжнародних експертів.

Проте оголошені конкурси не були завершені впродовж 2024 року. Крім того, ВККСУ рішенням від 11 грудня 2024 року оголосила добір кандидатів на посаду судді місцевого суду з урахуванням 1800 прогнозованих вакантних посад суддів у місцевих судах.

¹⁹ Звіт Європейської Комісії щодо України за 2024 рік, м. Брюссель, 30 жовтня 2024 року, SWD (2024) 699 final (https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf).

77. Низка судів у пропозиціях до цієї Доповіді зауважили, що протягом 2024 року стало особливо відчутним зниження загального рівня привабливості професії судді в Україні, спостерігається збільшення кількості заяв про відставку діючих суддів, престиж професії судді стрімко втрачається. Прикладами таких проявів були неодноразові факти відмови кандидатів на посаду судді від продовження участі в довготривалому доборі на зайняття вакантних посад суддів місцевих загальних судів. Такі кандидати вже на фінальних етапах добору чомусь робили свій вибір на користь інших посад або приватної юридичної практики.

78. Згідно зі звітом групи Тематичного Діалогу ЄМРП «Привабливість суддівської кар'єри», затвердженим на Генеральній Асамблеї ЄМРП у Римі 12–14 червня 2024 року, вагомим фактором, що вплинув на непривабливість суддівської кар'єри, стала значно нижча заробітна плата порівняно зі спеціалістами з аналогічною кваліфікацією в інших галузях права або юристами, які практикують приватно.

З метою вирішення ситуації, що склалась, ЄМРП у звіті рекомендує переконатися, що суддівська винагорода є достатньою для забезпечення незалежності та неупередженості суддів, беручи до уваги значну відповідальність і широкий спектр завдань, які виконують судді, а також аналогічні зарплати в інших юридичних професіях, забезпечити конкурентоспроможний і привабливий пакет винагороди для суддів. Особливо актуальним на сьогодні є пошук шляхів відновлення престижності професії судді в Україні, одним із яких є забезпечення розміру суддівської винагороди, конкурентного та привабливого для представників юридичної спільноти, зокрема шляхом зменшення різниці в суддівській винагороді суддів місцевих судів, апеляційних судів та Верховного Суду.

79. У 2023–2024 роках завершено кваліфікаційне оцінювання на відповідність займаній посаді 177 суддів, з яких 133 – відповідають займаній посаді, 44 – не відповідають займаній посаді.

Крім того, стосовно трьох суддів ухвалено рішення про внесення до ВРП подання про звільнення з посади судді у зв'язку з відмовою від кваліфікаційного оцінювання на відповідність займаній посаді.

Не завершено кваліфікаційного оцінювання на відповідність займаній посаді 1573 суддів.

80. Протягом січня – грудня 2024 року ВРП ухвалила рішення про звільнення 285 суддів.

За загальними обставинами ВРП звільнила 248 суддів, а саме:

у зв'язку з поданням заяви про відставку – 238 суддів, із них: суддів місцевих судів – 147; суддів апеляційних судів – 66; суддів Верховного Суду – 6; суддів Вищого адміністративного суду України – 7; суддів Вищого господарського суду України – 3; суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ – 9;

у зв'язку з поданням заяви про звільнення за власним бажанням – 10 суддів.

За особливими обставинами ВРП звільнила 37 суддів, а саме:

за вчинення істотного дисциплінарного поступку – 31;

на підставі підпункту 4 пункту 16¹ розділу XV «Перехідні положення» Конституції України за поданнями з рекомендацією ВККСУ – 6.

81. За 2024 рік надійшло 3 матеріали про припинення відставки суддів у порядку, визначеному статтею 145 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

За результатами розгляду вказаних матеріалів і тих, що надійшли за попередній період, ВРП ухвалила: 2 рішення про припинення відставки у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вироком; 2 рішення про припинення суддею громадянства України або набуття ним громадянства іншої держави; 1 рішення про відмову в припиненні відставки судді.

82. Упродовж 2024 року надійшло 8 скарг прокурорів і 4 скарги скажників на рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів. За результатами розгляду скарг, з урахуванням тих, які надійшли в попередні періоди, постановлено: 2 ухвали членів ВРП про залишення скарг прокурорів без розгляду; 1 ухвалу ВРП про повернення скарги прокурора без розгляду; 11 рішень про залишення рішень відповідного органу без змін; 2 рішення про скасування рішень відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора та закриття дисциплінарного провадження; 3 рішення ВРП про скасування рішень відповідного органу про закриття дисциплінарного провадження та ухвалення нового рішення; 5 рішень про залишення рішень відповідного органу без змін.

83. У 2024 році розглянуто 20 матеріалів про порушення суддею вимог щодо несумісності, за результатами розгляду прийнято 18 рішень: 11 ухвал про залишення заяви без розгляду та повернення заявнику заяви щодо несумісності судді; 7 рішень про визнання відсутності порушень суддею вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом.

Протягом 2024 року за результатами розгляду 6 матеріалів про порушення прокурорами вимог щодо несумісності прийнято 6 рішень: 1 рішення про визнання відсутності порушень прокурором вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом; 5 ухвал про залишення без розгляду та повернення заявнику заяви щодо несумісності прокурорів.

Дисциплінарна відповідальність суддів

84. Згідно зі статтею 126 Конституції України суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Дисциплінарна відповідальність має важливе значення для притягнення суддів до відповідальності перед суспільством за неправомірну поведінку на посаді. Це засіб, за допомогою якого суспільство може гарантувати, що судова влада виконує свої функції належним чином, тим самим зміцнюючи довіру громадськості до правосуддя.

85. Практика притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності має бути послідовною, передбачуваною і сталою, а будь-яке дисциплінарне стягнення, що накладається на суддю, – пропорційним.

Відповідальність суддів тісно пов'язана з їхньою незалежністю. Якщо суддівська відповідальність не є чітко та адекватно врегульованою – підривається незалежність суддів. Це відбувається за обставин, коли судді можуть зіткнутися з потенційно негативними наслідками для їхніх гарантій перебування на посаді та/або кар'єрних перспектив за незрозумілих обставин.

Обсяг дисциплінарної відповідальності має бути чітко визначений, щоб відповідати принципу верховенства права. Закон повинен чітко, наскільки це можливо, конкретно визначати підстави, за яких може бути порушено дисциплінарне провадження щодо суддів²⁰.

86. Упродовж 2024 року до ВРП надійшло 8268 дисциплінарних скарг.

Дисциплінарні палати, члени ВРП та дисциплінарні інспектори ВРП повністю завершили розгляд 9074 дисциплінарних скарг (включно з тими, що надійшли за попередні роки).

87. За наслідками розгляду дисциплінарних скарг Дисциплінарні палати ВРП ухвалили: 575 рішень про залишення без розгляду та повернення скарг; 314 рішень про відкриття дисциплінарної справи; 576 рішень про відмову у відкритті дисциплінарної скарги.

За результатами розгляду дисциплінарних справ Дисциплінарні палати ВРП ухвалили: 80 рішень про відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності та припинення дисциплінарного провадження; 19 рішень про закриття дисциплінарного провадження; 134 рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності 145 суддів та застосовано до них такі види дисциплінарних стягнень: попередження – щодо 64 суддів; догана з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця – щодо 19 суддів; сувора догана з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців – щодо 11 суддів; подання про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя – щодо 3 суддів; подання про звільнення – щодо 48 суддів.

Члени ВРП та дисциплінарні інспектори ВРП одноособово постановили 2265 ухвал про залишення дисциплінарних скарг без розгляду (з них 54 ухвали постановили дисциплінарні інспектори ВРП).

²⁰ Висновок КРЕС № 27 (2024): Про дисциплінарну відповідальність суддів, пункт 2 (пункт 9 глави VIII «Рекомендації») (https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/kryes_27_ukr_mova.pdf).

88. Після початку роботи служби дисциплінарних інспекторів здійснено передачу дисциплінарним інспекторам ВРП, визначеним автоматизованою системою розподілу справ, дисциплінарних проваджень, у яких на день початку роботи служби дисциплінарних інспекторів ВРП Дисциплінарна палата не ухвалила рішення про відкриття дисциплінарних справ. Дисциплінарним інспекторам передано 10 896 дисциплінарних скарг.

За перший місяць роботи служби дисциплінарних інспекторів ВРП з 23 грудня 2024 року станом на 22 січня 2025 року надійшло 758 дисциплінарних скарг, які передані дисциплінарним інспекторам ВРП.

89. Протягом 2024 року до ВРП надійшло 83 скарги суддів або їх представників на рішення ДП ВРП у дисциплінарних справах.

За результатами розгляду вказаних скарг і тих, що надійшли за попередні періоди, прийнято такі рішення: 28 рішень про залишення рішень ДП ВРП без змін; 9 рішень про скасування повністю рішень про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді та закриття дисциплінарного провадження; 5 рішень про часткове скасування рішення ДП ВРП, ухвалено нове рішення; 3 рішення про зміну рішення ДП ВРП та застосування іншого виду дисциплінарного стягнення; 5 ухвал ВРП про залишення скарг без розгляду та повернення особі, яка її подала; 1 ухвала члена ВРП про залишення без розгляду та повернення скарги.

У 2024 році до ВРП також надійшло 29 скарг на рішення ДП ВРП у дисциплінарних справах. У 2024 році ВРП розглянула 6 скарг, за якими ухвалила 6 рішень: 1 рішення про залишення рішень у дисциплінарній справі без змін; 1 рішення про скасування повністю рішення про відмову в притягненні до дисциплінарної відповідальності судді та ухвалення нового рішення; 1 рішення про зміну рішення Дисциплінарної палати та застосування іншого виду дисциплінарного стягнення; 3 ухвали членів ВРП про залишення без розгляду та повернення скарг скажникам.

90. Суди у пропозиціях до щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів звернули увагу на зловживання фізичними та юридичними особами механізмом оскарження дій суддів з метою тиску для прийняття необхідних їм рішень, зауважили про необхідність створення прозорих механізмів для розслідування дисциплінарних проступків, а також чітких критеріїв не тільки оцінки роботи суддів, а й вимог до самих скарг²¹.

Непоодинокими є випадки, коли, не погоджуючись із рішенням суду, сторона одночасно подає як касаційну, так і дисциплінарну скарги, що створює додаткове навантаження на ВРП та потребу в додатковому часі для надання суддею пояснень, а також копій матеріалів судових справ²².

²¹Лист Жовтневого районного суду міста Дніпропетровська (вх. № 644/0/8-25 від 20 січня 2025 року).

²²Лист Харківського апеляційного суду (вх. № 825/0/8-25 від 23 січня 2025 року).

На думку РСУ, залишається актуальним питання можливості, під час проведення узагальнень результатів розгляду дисциплінарними інспекторами ВРП та ВРП скарг, вивчення окремих випадків недобросовісного використання заявниками інституту скарги на суддів, включно з аналізом підстав, що сприяють подібним зверненням, наслідком якого могло б стати ініціювання змін до чинного законодавства шляхом передбачення санкцій за подання завідомо безпідставних скарг на суддів та усунення чинників, що сприяють їх поданню²³.

Зберігається тенденція надходження до ВРП великої кількості дисциплінарних скарг на суддів від одних і тих самих скаржників, які навіть не є учасниками судових справ.

У проєкті Дорожньої карти до розділу 23 «Судова влада та фундаментальні права» зазначено про необхідність розроблення та прийняття законопроєкту для більш точного визначення дисциплінарних проступків, пов'язаних із поведінкою суддів, з урахуванням рекомендацій GRECO та систематичного узагальнення й оприлюднення практики ВРП щодо дисциплінарної відповідальності суддів.

Забезпечення гарантій недоторканності суддів

91. Незалежний суд є фундаментом, на якому будується правова держава, здатна протистояти порушенням і забезпечувати рівність перед законом, а недоторканність суддів не є особистим привілеєм, а як один з елементів статусу суддів має публічно-правове призначення – забезпечити здійснення правосуддя незалежним, неупередженим і справедливим судом.

92. Упродовж 2024 року до ВРП надійшло 5 подань про надання згоди на утримання судді під вартою, за результатами розгляду яких ВРП ухвалила 4 рішення про надання згоди на утримання судді під вартою та 1 рішення про повернення подання про надання згоди на утримання судді під вартою у зв'язку з його невідповідністю вимогам Закону України «Про Вищу раду правосуддя».

93. До ВРП протягом 2024 року надійшло 25 клопотань Офісу Генерального прокурора, а саме: 15 клопотань про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням судді до кримінальної відповідальності; 10 клопотань про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя.

За результатами розгляду клопотань протягом 2024 року ВРП ухвалила: 16 рішень про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності; 8 рішень про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності;

²³Лист РСУ (вх. № 602/0/8-25 від 17 січня 2025 року).

1 рішення про повернення без розгляду клопотання про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя.

Розгляд Вищою радою правосуддя повідомлень суддів про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя

94. Кожен суддя несе відповідальність за сприяння та захист судової незалежності, яка функціонує не лише як конституційна гарантія для судді, але й накладає на суддів етичний та/або юридичний обов'язок зберігати цю незалежність і виступати на захист верховенства права та незалежності суду, коли ці фундаментальні цінності опиняються під загрозою. Це поширюється як на питання внутрішньої, так і зовнішньої незалежності.

Якщо судова незалежність або здатність судової влади виконувати свою конституційну роль знаходяться під загрозою або зазнають нападу, судова влада має бути стійкою та відважно захищати свою позицію. Цей обов'язок виникає особливо у тих випадках, коли демократія знаходиться в незадовільному стані, коли її фундаментальні цінності розпадаються, а незалежність судової влади зазнає нападу²⁴.

95. Забезпечення незалежності судді від будь-якого зовнішнього впливу на його рішення є гарантією того, що громадянам буде забезпечено неупереджений суд відповідно до закону. Зважаючи на те, що ВРП належить повноваження щодо вжиття заходів забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів, актуальним вбачається висвітлення питання щодо втручання у діяльність суддів під час здійснення ними професійної діяльності та вжиті ВРП заходи у цьому напрямку²⁵.

96. До ВРП упродовж 2024 року надійшло 224 повідомлення про втручання у діяльність суддів щодо здійснення правосуддя.

З урахуванням повідомлень, які надійшли в попередні періоди, ВРП протягом 2024 року розглянула 238 повідомлень суддів.

За результатами розгляду 90 повідомлень про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя ухвалено 87 рішень про вжиття заходів реагування.

Розглянувши 148 повідомлень суддів про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя, ВРП ухвалила 45 рішень про затвердження 130 висновків членів ВРП про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

ВРП ухвалила також 5 рішень із власної ініціативи в межах повноважень щодо вжиття заходів для забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

²⁴ Висновок КРСС № 25 (2022): Про свободу вираження поглядів суддів (пункти 58, 60) (<https://rm.coe.int/ccje-opinion-no-25-2022-ukrainian/1680aaf353>).

²⁵ Лист Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (вх. № 735/0/8-25 від 21 січня 2025 року).

97. У 2024 році ВРП вживала таких заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя:

Заходи	Суб'єкти, до яких зверталася ВРП	Кількість
Звернення щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів, внесених до ЄРДР за фактами, викладеними в повідомленнях суддів	Офіс Генерального прокурора	77
Звернення щодо перевірки повідомлення про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя на наявність ознак вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 376 КК України (втручання в діяльність судових органів)	Офіс Генерального прокурора	4
Звернення щодо перевірки в порядку, встановленому КПК України, обставин, зазначених у повідомленні судді про втручання в діяльність щодо здійснення правосуддя	Офіс Генерального прокурора	7
Звернення щодо проведення перевірки додержання працівниками ДБР вимог Конституції та законів України, у тому числі щодо дотримання конституційних гарантій незалежності суддів та авторитету правосуддя, за обставинами, викладеними в повідомленнях	Генеральний прокурор	1
Звернення щодо проведення перевірки додержання працівниками ДБР вимог Конституції та законів України, у тому числі щодо дотримання конституційних гарантій незалежності суддів та авторитету правосуддя, за обставинами, викладеними в повідомленнях	ДБР	1
Звернення уваги на необхідність дотримання гарантій незалежності суддів та підтримання авторитету правосуддя під час проведення слідчих дій	ДБР	1
Звернення щодо перевірки в порядку, встановленому КПК України, обставин, зазначених у повідомленні судді про втручання в діяльність щодо здійснення правосуддя	Директор ДБР	1
Звернення щодо необхідності вжиття встановлених законом заходів із забезпечення особистої безпеки судді та членів його сім'ї	ССО	1
Звернення уваги на необхідність посилення заходів із забезпечення особистої безпеки суддів та охорони приміщень судів під час розгляду справ	ССО	1
Звернення щодо недопущення втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя та порушення гарантій суддівської незалежності	Уповноважений Верховної Ради України з прав людини	1
Звернення щодо недопущення втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя та порушення гарантій суддівської незалежності	Державна аудиторська служба України	1
Звернення щодо інформування про заходи, які вживалися за результатами проведення позапланового внутрішнього аудиту окремих питань (окремих етапів) діяльності	ДСА України	1

Франківського районного суду міста Львова у 2019–2021 роках		
Звернення щодо інформування про результати виконання рекомендацій, викладених в аудиторському звіті за результатами проведення позапланового внутрішнього аудиту окремих питань (окремих етапів) діяльності Франківського районного суду міста Львова у 2019–2021 роках	Франківський районний суд міста Львова	1
Доручення щодо опрацювання відповідей на виконання рішення та за необхідності ініціювання вжиття додаткових заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя	Робоча група з питань розробки і впровадження заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя при ВРП	1
Звернення із заявами (скаргами) щодо дій, неналежної поведінки адвокатів	Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури	1
Звернення щодо перевірки відомостей про наявність ознак дисциплінарного проступку в діях адвоката	Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури	1
Звернення щодо перевірки відомостей про дотримання журналістом професійних етичних стандартів	Комісія з журналістської етики	1

Станом на початок 2025 року за обставинами, викладеними у повідомленнях суддів про втручання в їхню діяльність як суддів щодо здійснення правосуддя, які були розглянуті ВРП у 2024 році, кримінальні провадження здійснюються у 73 випадках.

98. ВРП вживала заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя в таких випадках:

- ✓ виявлення судових рішень, виконавчих листів та інших офіційних документів з ознаками підроблення;
- ✓ виявлення спеціальних технічних засобів для негласного отримання інформації / пристрою для відстеження місцезнаходження судді;
- ✓ несанкціоноване втручання в роботу комп'ютерних систем суду / злам акаунту судді в месенджері мобільного застосунку;
- ✓ втручання в систему автоматизованого розподілу судових справ / пошкодження матеріалів судових справ;
- ✓ надсилання заяв / клопотань / звернень, які містять погрози / образи на адресу судді / звинувачення суддів у вчиненні кримінальних правопорушень;
- ✓ висловлення погроз на адресу судді в судовому засіданні / шляхом здійснення телефонних дзвінків / надсилання смс-повідомлень;
- ✓ висловлення погроз на адресу судді в мережі Інтернет / соціальних мережах / медіа;
- ✓ надсилання смс-повідомлень / здійснення телефонних дзвінків щодо розгляду судових справ / спроби позапроцесуального спілкування із суддею;
- ✓ звернення до суду щодо надання судді неправомірної вигоди / здійснення перерахунку грошових коштів / надіслання грошових купюр;
- ✓ складення заповіту на ім'я судді;

- ✓ надходження пропозицій учасникам справ про адміністративні правопорушення щодо їх закриття за грошову винагороду;
- ✓ публікації / статті стосовно особи судді чи його професійної діяльності / збирання / поширення персональних даних судді, членів його сім'ї;
- ✓ насильство щодо судді / порушення порядку в судовому засіданні, у тому числі адвокатами;
- ✓ проведення слідчих дій;
- ✓ проведення перевірок щодо діяльності судів / професійної діяльності суддів.

99. ВРП у 2024 році ухвалювала рішення про затвердження висновків членів ВРП про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя в таких випадках:

- ✓ заявлення відводу судді;
- ✓ подання дисциплінарних скарг на дії судді;
- ✓ висловлення намірів / звернення учасників судових справ до органів державної влади щодо дій судді / правоохоронних органів із заявою про вчинення суддею кримінального правопорушення;
- ✓ пред'явлення позовних вимог до судді;
- ✓ позапроцесуальна форма звернення до суду (дії осіб, спрямовані на спілкування із суддею поза межами судового засідання, надходження на особистий номер телефону судді телефонних дзвінків, які стосуються приватного життя судді тощо);
- ✓ надіслання до суду, зокрема на електронну пошту, звернень із питань здійснення суддею правосуддя / з питань отримання інформації щодо судді (особисті дані, посвідчення судді, текст присяги судді тощо);
- ✓ поширення в соціальних мережах та на інших інформаційних порталах відеосюжетів, публікацій, статей негативного і провокаційного змісту стосовно суддів, їх процесуальної діяльності, персональних даних;
- ✓ внесення відомостей до ЄРДР про вчинення кримінального правопорушення;
- ✓ порушення порядку в судовому засіданні, негативні висловлювання на адресу суддів / висловлення погроз судді, зокрема фізичною розправою;
- ✓ проведення перевірок щодо діяльності судів / професійної діяльності суддів;
- ✓ нездійснення виплати суддівської винагороди мобілізованому судді.

100. Рівень незалежності суддів безпосередньо корелюється з рівнем свободи в суспільстві. Кожен випадок намагання порушити принцип незалежності суддів має бути доведений до суспільства. Якщо судді самі боронять свою незалежність, можна сподіватись на формування стійких уявлень про першочергову цінність незалежності суддів для демократичного суспільства.

У разі потреби слід обговорювати випадки втручання у суддівську незалежність на зборах суддів, організовувати тренінги щодо поведінки суддів

за таких обставин, обговорювати напрями посилення суддівської незалежності з органами суддівського врядування та самоврядування.

101. За рекомендацією Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доцільним є: узагальнення практики ВРП щодо розгляду повідомлень про втручання у здійснення правосуддя; формування чіткої позиції щодо «типових» повідомлень про втручання; вжиття активних заходів для зменшення надходження повідомлень, які не є втручанням у здійснення правосуддя відповідно до практики ВРП; розширення відповідальності за невжиття відповідальними органами належних заходів реагування на втручання у здійснення правосуддя²⁶.

102. За даними Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, на території України у 2024 році майже на чверть, порівняно з позаминулим роком, збільшилося число облікованих кримінальних правопорушень проти правосуддя (з 8518 до 10 347, або +21,4 %). Протягом звітного періоду повідомлено про підозру у вчиненні 4189 кримінальних правопорушень, скеровано до суду 4063 обвинувальні акти. Ухвалено рішення про закриття справ щодо 2981 кримінального правопорушення²⁷.

103. Найважливіші результати роботи у 2024 році щодо підвищення рівня забезпечення незалежності судді:

затвердження ВРП Єдиних показників для оцінки доброчесності та професійної етики судді (кандидата на посаду судді);

оголошення ВККСУ нового добору кандидатів на посаду судді місцевого суду;

оперативне здійснення дисциплінарних проваджень щодо суддів, розгляд великої кількості дисциплінарних скарг, що накопичились за період неповноважності ВРП;

своєчасне та ефективне реагування на повідомлення суддів про втручання в їхню діяльність щодо здійснення правосуддя.

104. Пріоритетні завдання на наступні періоди:

успішне проведення добору кандидатів на посаду судді місцевого суду;

завершення оголошених конкурсів на посади суддів;

завершення проведення конкурсів на посади суддів ВАКС та Апеляційної палати ВАКС;

активізація кваліфікаційного оцінювання суддів на відповідність займаній посаді;

ефективне визначення пріоритетності дисциплінарних скарг, їх швидкий та якісний розгляд, формування послідовної дисциплінарної практики;

²⁶ Лист Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (вх. № 181/0/8-25 від 7 січня 2025 року).

²⁷ Лист Офісу Генерального прокурора (вх. № 710/0/8-25 від 21 січня 2025 року).

вдосконалення наявних механізмів захисту суддівської незалежності та розроблення більш дієвих інструментів реагування на порушення суддівської незалежності;

після створення нового суду для розгляду адміністративних справ за участю центральних органів влади – проведення прозорої процедури відбору суддів із залученням незалежних експертів і надійною перевіркою доброчесності та професіоналізму кандидатів.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА КОЖНОГО НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ

105. Складовою права на справедливий суд є забезпечення доступу громадян до правосуддя. Йдеться не про фізичний доступ до приміщення суду, хоча в нинішній, критичній для країни, ситуації нерідко наявні проблеми саме із цим, а про забезпечення можливості ефективного судочинства, справедливості судового розгляду та рішень.

Забезпечення здійснення судочинства та гарантування реальної доступності суду, особливо в умовах дії правового режиму воєнного стану, є винятково важливим видом державної діяльності, що спрямована організувати судовий захист прав, свобод та інтересів представників суспільства і держави.

Суддівські кадри

106. Одним із визначальних чинників, який впливає на розумність строків розгляду справи та на якість судового рішення, є кадрове забезпечення судів.

Про значне занепокоєння, викликане кадровим дефіцитом у судах першої та апеляційної інстанцій, що безпосередньо впливає на дотримання розумних строків розгляду справ і забезпечення права громадян на доступ до правосуддя, повідомили майже всі суди, які надіслали пропозиції до щорічної доповіді.

107. ВРП рішенням від 25 січня 2018 року № 182/0/15-18, у зв'язку із заходами щодо боротьби з тероризмом на територіях, де розташовані суди, та з метою забезпечення належного переведення суддів на постійне місце роботи до інших судів того самого рівня без конкурсу припинила роботу 84 судів у Автономній Республіці Крим, Донецькій та Луганській областях.

Станом на 31 грудня 2024 року кількість апеляційних та місцевих судів – 758, з яких 590 здійснюють правосуддя.

108. ВРП рішенням від 24 серпня 2023 року № 852/0/15-23 у місцевих та апеляційних судах визначила тимчасову кількість посад суддів – 7976, з них: в апеляційних адміністративних судах – 283 посади, в апеляційних господарських судах – 247 посад, у апеляційних загальних судах – 1081 посада, в окружних адміністративних судах – 663 посади, у місцевих господарських судах – 650 посад, у місцевих загальних судах – 5052 посади судді.

109. За даними обліку ВККСУ, станом на 31 грудня 2024 року гранична кількість суддів у судах становить 6602, з яких: у місцевих судах – 4956; у апеляційних судах – 1357; у вищих спеціалізованих судах – 93; у Верховному Суді – 196 (інформація щодо кількості суддів надається, зокрема, відповідно до визначеної на 2023 рік тимчасової кількості суддів у місцевих та апеляційних судах та без урахування судів, які припинили роботу (територіальну підсудність судових справ яких визначено іншому суду)).

110. Кількість осіб, призначених (обраних) на посади суддів, – 4543, з яких: у місцевих судах – 3744; в апеляційних судах – 608; у вищих спеціалізованих судах – 38; у Верховному Суді – 153 (без урахування 459 осіб (у місцевих судах – 420, в апеляційних судах – 39), які станом на 31 грудня 2024 року обіймають штатні суддівські посади в судах, що припинили здійснення правосуддя у зв'язку з утворенням нових судів, або в судах, роботу яких припинено (підсудність яких визначено іншому суду)).

Кількість вакантних посад суддів у судах, які не припинили роботу (підсудність яких не визначено іншому суду), – 2059, з яких: у місцевих судах – 1212; в апеляційних судах – 749; у вищих спеціалізованих судах – 55; у Верховному Суді – 43²⁸.

Суди	Гранична кількість суддів	Фактична кількість суддів
Місцеві суди	4956	3744
Апеляційні суди	1357	608
Вищі спеціалізовані суди	93	38
Верховний Суд	196	153
Разом	6602	4543

111. Упродовж 2024 року ВРП ухвалила рішення про внесення Президентом України подання про призначення на посади 471 судді до місцевих судів, з них: до місцевих загальних судів – 412 суддів; до місцевих адміністративних судів – 31 суддя; до місцевих господарських судів – 28 суддів.

У 2024 році склали присягу Українському народові 385 суддів.

112. Тривають конкурсні процедури на зайняття 550 вакантних посад суддів в апеляційних судах, оголошені рішенням ВККСУ від 14 вересня

²⁸Лист ВККСУ (вх. № 673/0/8-25 від 20 січня 2025 року).

2023 року. Із заявами про участь у цьому конкурсі звернулося 2076 осіб, з яких 1840 осіб допущено до кваліфікаційного оцінювання в межах конкурсу. У кінці лютого 2025 року ВККСУ повідомила про завершення III етапу кваліфікаційного іспиту «Виконання практичного завдання» в межах конкурсу на зайняття вакантних посад суддів в апеляційних судах, оприлюднивши результати етапу кваліфікаційного іспиту з окремих спеціалізацій.

Триває також конкурс на зайняття 25 вакантних посад суддів ВАКС (ВАКС як суд першої інстанції – 15 посад суддів, Апеляційна палата ВАКС – 10 посад суддів), оголошений рішенням ВККСУ від 23 листопада 2023 року. Із заявами про участь у конкурсі звернулося 238 осіб, з яких 161 особу допущено до кваліфікаційного оцінювання в межах конкурсу.

До другого етапу кваліфікаційного оцінювання було допущено 7 кандидатів на посаду судді Вищого антикорупційного суду як суду першої інстанції, які успішно склали кваліфікаційний іспит.

Як зазначив ВАКС у пропозиціях до цієї доповіді, незважаючи на підтримку, що ВРП надала в 2023 році ВАКС щодо збільшення чисельності суддів ВАКС, фактично не відбувся оголошений ВККСУ рішенням від 23 листопада 2023 року № 145/зп-23 конкурс на заміщення вакантних посад суддів Апеляційної палати ВАКС, а на заміщення 15 вакантних посад суддів ВАКС як суду першої інстанції в конкурсному відборі лишається всього 7 учасників навіть до етапу проведення співбесід²⁹.

ВККСУ рішенням від 23 січня 2025 року оголосила конкурс на зайняття 10 вакантних посад суддів в Апеляційній палаті ВАКС.

У березні 2025 року ВККСУ ухвалила рішення про затвердження рейтингу кандидатів на зайняття вакантних посад суддів у ВАКС за результатами кваліфікаційного оцінювання та визначення переможців конкурсу, до якого включено лише дві особи (0,8 відсотка від поданих заяв).

Отриманий досвід ВККСУ використовуватиме під час підготовки до повторного конкурсу. ВККСУ приділить більше уваги роз'яснювальній роботі, щоб мінімізувати кількість помилок, які допускають кандидати під час процедури подання документів. Практичні завдання – модельні справи, будуть якісно доопрацьовані, щоб стати максимально наближеними до справ, з якими стикаються судді ВАКС під час професійної діяльності. Під час нового конкурсу прохідний бал за етап тестування на когнітивні здібності ВККСУ буде визначати самостійно³⁰.

113. Станом на 31 грудня 2024 року кількість суддів, у яких відсутні повноваження, – 279, серед яких: у зв'язку із закінченням п'ятирічного строку призначення – 223 судді; стосовно 4 суддів відсутня інформація про складення

²⁹ Лист ВАКС (вх. № 955/0/8-25 від 27 січня 2025 року).

³⁰ Гацелюк В. ВАКС буде оголошено новий конкурс – що відомо та що потрібно враховувати майбутнім кандидатам. *Судово-юридична газета*. 2025. 18 січ. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/320771-v-appeillyatsionnyu-palatu-vaks-budet-obyavlen-novyiy-konkurs-chto-izvestno-i-chto-nuzhno-uchityvat-buduschim-kandidatam>.

присяги судді та зарахування до штату відповідного суду; стосовно 1 судді відсутня інформація про складення присяги³¹.

114. Існують значні відмінності у навантаженні між судами по всій країні. З метою збалансування навантаження органи суддівського врядування застосовують процедуру відрядження суддів.

Упродовж 2024 року до ВРП надійшло 116 матеріалів про відрядження, продовження строку відрядження та дострокове закінчення відрядження суддів (з них 85 – про відрядження, 26 – про продовження строку відрядження, 5 – про дострокове закінчення відрядження суддів).

За результатами розгляду вказаних матеріалів і матеріалів, які надійшли протягом 2023 року (залишки матеріалів за попередній період), про відрядження, продовження строку відрядження та дострокове закінчення відрядження суддів ВРП ухвалила 107 рішень, з них: 71 – про відрядження суддів; 22 – про продовження строку відрядження, 8 – про дострокове закінчення відрядження суддів; 5 – про відмову у відрядженні суддів; 1 – про відмову в достроковому закінченні відрядження судді.

115. Проблема нерівномірного навантаження на суддів не вирішено. З одного боку, це обумовлено дефіцитом суддів у судах, а з іншого – нерівномірним розподілом справ між судами. Відрядження суддів із менш завантажених судів до більш завантажених лише частково вирішує цю проблему. У результаті надмірне навантаження в окремих регіонах, подекуди і в межах одного регіону, має ті ж негативні наслідки, що й нестача кадрів: обмежений доступ громадян до правосуддя в певних регіонах, зниження якості судових рішень, а також порушення розумних строків розгляду справ, що тягне за собою порушення статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод³².

116. Спостерігається втрата інтересу до зайняття посади судді в судах загальної юрисдикції, особливо в зоні, наближеній до територій активних бойових дій та прикордонних з російською федерацією зонах³³.

Державі потрібно вживати стимулюючих заходів особливо для суддів, які працюють чи мають намір працювати на прифронтових територіях, тому що за рахунок тимчасового переведення (відрядження) суддів забезпечити людям доступ до правосуддя в регіонах, у яких агресор учиняє велику кількість воєнних злочинів, надзвичайно складно³⁴.

³¹ Лист ВККСУ (вх. № 673/0/8-25 від 20 січня 2025 року).

³² Лист Асоціації правників України (вх. № 704/0/8-25 від 21 січня 2025 року).

³³ Лист Громадської організації «Асоціація суддів господарських судів України» (вх. № 751/0/8-25 від 22 січня 2025 року).

³⁴ Г. Усик. Виступ на пресконференції на тему «Новий етап кадрового наповнення судової системи: ВККСУ оголошує про початок добору суддів місцевих судів» (<https://hcj.gov.ua/news/grygoriy-usyk-odnym-iz-vyznachalnyh-chynnykiv-yakyy-vplyvaye-na-yakist-pravosuddya-ye-kadrove>).

Слов'янський міськрайонний суд Донецької області, один із судів Донеччини, що налагодив процес роботи в умовах воєнного стану та надає безперервно доступ до правосуддя жителям прифронтової території попри всі складнощі, у пропозиціях до щорічної доповіді зазначив, що судді є носіями судової влади, відповідальними за забезпечення правосуддя, верховенства права та захисту прав громадян. Однак рівень їхньої заробітної плати часто є недостатнім, не відповідає статусу судді, гарантуванню незалежності. Рівень заробітних плат залежить від рівня суду, проте не враховується специфіка роботи суддів у різних регіонах. Судді, які працюють у складних умовах за низьку заробітну плату, можуть втрачати мотивацію до якісного виконання обов'язків³⁵.

Фінансове та матеріально-технічне забезпечення судів

117. Незалежна судова система потребує відповідної економічної основи. Саме держава повинна забезпечувати судову владу відповідними ресурсами в достатній кількості для того, щоб запобігти будь-якому впливу як з боку виконавчої, так і з боку законодавчої гілок влади. Навіть якщо держава потерпає від нестачі фінансових ресурсів, судді та суди як обов'язковий складник держави мають отримувати їхню частину доступного фінансування в повному обсязі настільки, наскільки це можливо. Суддівство (ради правосуддя, окремі суди) має бути залучено до процесу формування бюджетних вимог та брати участь у розподілі виділених ресурсів.

Кошти на судовий процес (виклики свідків, експертів, перекладачів) не можуть бути суворо лімітовані бюджетом, такі ресурси повинні бути доступними у достатній кількості і без обмежень³⁶.

118. Загальна потреба органів та установ судової влади (судів, ВККСУ, НШСУ, ССО), щодо яких ДСА України є головним розпорядником коштів державного бюджету, у бюджетних призначеннях у 2024 році становила 36 042,0 млн гривень. Законом України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» ДСА України були передбачені бюджетні призначення в сумі 20 601,2 млн грн, що на 3276,7 млн грн більше порівняно з 2023 роком, однак ці кошти забезпечили лише 71 відсоток необхідних соціальних видатків системи правосуддя, потреба у видатках на оплату комунальних послуг та енергоносіїв була забезпечена практично в повному обсязі, інші поточні видатки судів, органів і установ системи правосуддя задоволені на 23,3 %, видатки розвитку – 14,2 %, виконання рішень судів на користь суддів, працівників апаратів судів і працівників органів і установ системи правосуддя – 1,2 %. На оплату праці та нарахування на неї спрямовано 88,1 % бюджетних призначень³⁷.

³⁵ Лист Слов'янського міськрайонного суду Донецької області (вх. № 483/0/8-25 від 15 січня 2025 року).

³⁶ Висновки «Економіка, юрисдикція та незалежність» Першої експертної комісії Міжнародної асоціації суддів, Монтевідео, 21–24 листопада 2005 року (пункт 6) (<https://vkksu.gov.ua/page/vysnovky-pershoyi-ekspertnoyi-komisiyi-mizhnarodnoyi-asociaciyi-suddiv-iaj>).

³⁷ Лист ДСА України (вх. № 705/0/8-25 від 21 січня 2025 року).

119. Важливою складовою успішного захисту прав, свобод та інтересів, що ґрунтується на незалежності судової гілки, є якісна організація діяльності суду, яка забезпечується апаратом судів. Належна організація роботи суду великою мірою впливає на ефективність його діяльності. Достатня заробітна плата, пенсійне забезпечення та інші соціальні виплати працівників апарату суду є життєво важливими для функціонування судової системи. Крім того, це є гарантією запобігання корупції в судових органах, та як наслідок – гарантією незалежності суддів³⁸.

120. Проблемним питанням залишається рівень оплати праці працівників апаратів судів, органів і установ системи правосуддя, який є критичним для працівників апаратів місцевих та апеляційних судів. Гарантована частка заробітної плати визначена державою на низькому рівні та не здатна забезпечити гідний рівень їхньої винагороди, а нарахування премій у зв'язку зі станом забезпечення відповідних видатків або не є можливим, або забезпечене в мінімальному розмірі.

У 2024 році заробітна плата державного службовця державного органу, який провів класифікацію посад державної служби, складається з посадового окладу, надбавки за ранг державного службовця, надбавки за вислугу років, місячної або квартальної премії, компенсації за додаткове навантаження та за вакантною посадою, грошової допомоги, що виплачується з наданням щорічної основної оплачуваної відпустки, матеріальної допомоги для вирішення соціально-побутових питань та інших доплат, передбачених законами України. Запроваджена постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2023 року № 1409 «Питання оплати праці державних службовців на основі класифікації посад у 2025 році» система оплати праці не охоплює численної кількості працівників державних органів у системі правосуддя, які не є державними службовцями, – працівників патронатних служб, зокрема радника, помічника голови суду, заступника голови суду, секретаря судової палати, секретаря пленуму, а також помічника судді.

Водночас саме на працівників патронатних служб, зокрема помічників суддів, покладено одну з найважливіших функцій в організаційному забезпеченні процесуальної діяльності судів. Однак гарантований державою їхній посадовий оклад у структурі оплати праці є неспівмірним із посадовими окладами державних службовців апаратів судів.

Відповідно до частини восьмої статті 50 Закону України «Про державну службу» особливості оплати праці державних службовців в апаратах (секретаріатах) судів та інших органах системи правосуддя визначаються Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Верховна Рада України 11 березня 2025 року прийняла у другому читанні та в цілому законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі

³⁸ Лист Асоціації правників України (вх. № 704/0/8-25 від 21 січня 2025 року).

класифікації посад», реєстраційний № 8222, яким передбачено доповнення розділу XI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну службу», зокрема:

пунктом 14², який встановлює, що тимчасово, на період дії воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, та протягом шести місяців з дня його припинення чи скасування, Кабінет Міністрів України може встановлювати додаткові коригуючі коефіцієнти для оплати праці державних службовців різних державних органів з урахуванням особливостей адміністративно-територіальних одиниць, на територію яких поширюється юрисдикція таких органів, а для державних службовців в апаратах (секретаріатах) судів, інших органах та установах системи правосуддя допускається встановлення також інших коефіцієнтів до посадових окладів, у тому числі за рахунок коштів спеціального фонду Державного бюджету України;

пунктом 14⁴, який передбачає, що до законодавчого врегулювання в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» особливостей оплати праці державних службовців в апаратах (секретаріатах) судів, інших органах та установах системи правосуддя з метою визначення розмірів посадових окладів суди, органи та установи системи правосуддя, юрисдикція яких поширюється на територію Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, відносяться до державних органів, зазначених у абзацах шостому і сьомому пункту 1 частини сьомої статті 51 цього Закону, а районні, міжрайонні, районні у містах, міські, міськрайонні суди – до державних органів, зазначених у пункті 2 частини сьомої статті 51 цього Закону.

17 березня 2025 року Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі класифікації посад» направлено на підпис Президентіві України.

Проведена в судах класифікація посад державної служби призвела до диспропорції в оплаті праці працівників різних державних установ, у тому числі працівників за рівнозначними посадами безпосередньо в межах суду. Водночас заробітна плата частини працівників апаратів судів хоча і збільшилася, однак її розмір не свідчить про вирішення проблеми загалом, що призводить до втрати професійних спеціалістів, плинності кадрів, ускладнення заповнення вакантних посад, неукомплектованості штату апаратів судів.

Такі законодавчі зміни мають забезпечити перегляд класифікації посад для працівників апаратів місцевих та апеляційних судів шляхом підвищення рівня юрисдикції та типу цих державних органів, що зумовить підвищення посадових окладів таких працівників, відповідно суттєво покращить ситуацію з кадровим забезпеченням, адже належний рівень заробітної плати дасть змогу залучити до роботи в судах якомога більше кваліфікованих працівників. Така ситуація сприятиме ефективному функціонуванню судової системи.

121. Згідно зі статтею 130 Конституції України держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів.

У Державному бюджеті України окремо визначаються видатки на утримання судів з урахуванням пропозицій ВРП. Частиною третьою статті 146 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що видатки на утримання судів визначаються з урахуванням пропозицій ВРП.

ВРП з метою забезпечення її участі в бюджетному процесі відповідно до вимог Бюджетного кодексу України рішенням від 13 лютого 2024 року № 415/0/15-24³⁹ ухвалила звернення до Кабінету Міністрів України із пропозиціями щодо пріоритетних завдань фінансового забезпечення судової влади та її незалежності на 2025–2027 роки.

Такими завданнями визначено, зокрема:

забезпечення в повному обсязі видатків на виплату суддівської винагороди суддям у порядку й розмірах, що визначені законодавством, та видатків на заробітну плату працівникам апаратів судів, органів та установ системи правосуддя за рахунок загального фонду державного бюджету в розмірі, який дасть змогу сформувати та утримувати висококваліфікований штат органу, спроможний організовувати та забезпечувати надання публічних послуг у сфері правосуддя на рівні, що задовольняє суспільні очікування;

формування єдиних підходів та стандартів щодо оплати праці державних службовців;

формування єдиних підходів щодо оплати праці працівників патронатних служб у ВРП, Верховному Суді, ВАКС, Вищому суді з питань інтелектуальної власності, ДСА України, місцевих та апеляційних судах, які відповідали б високим стандартам виконуваної ними роботи, забезпечували гідний рівень заробітної плати та унеможливлювали нестачу досвідчених кадрів у судовій системі;

забезпечення видатків на нарахування на фонд оплати праці у визначеному законодавством розмірі.

122. Системні питання оплати праці державних службовців апарату суду є вкрай важливим та нагальним завданням держави як гаранта права на судовий захист, оскільки належний рівень оплати праці дасть змогу формувати та утримувати висококваліфікований штат суду, що буде спроможним організовувати та забезпечувати надання судових послуг на рівні, який відповідатиме потребам та вимогам суспільства. Особливо гострим це питання є в умовах воєнного стану, коли працівники апаратів судів продовжують свою сумлінну роботу задля функціонування судів та надання якісних судових послуг, часто під обстрілами, в областях, що межують із тими, в яких ведуться активні бойові дії, із загрозою для власного життя, однак з думкою про безпеку

³⁹ Рішення ВРП від 13 лютого 2024 року № 415/0/15-24 «Про звернення Вищої ради правосуддя до Кабінету Міністрів України із пропозиціями щодо пріоритетних завдань фінансового забезпечення судової влади та її незалежності на 2025–2027 роки» (<https://hcj.gov.ua/doc/doc/43805>).

і здоров'я громадян, для яких судовий захист їхніх порушених прав та інтересів є нагальним і не може бути відкладеним або поставленим на паузу на невизначений період⁴⁰.

123. У 2024 році ДСА України запровадила комплекс заходів, спрямованих на покращення фінансового та соціального забезпечення працівників апаратів судів. Завдяки наявній економії коштів у листопаді 2024 року за пропозицією ДСА України Міністерство фінансів України збільшило видатки на заробітну плату працівників апаратів судів за рахунок зменшення видатків на суддівську винагороду.

Відповідно до рішень ВРП про погодження перерозподілу бюджетних видатків між судами ДСА України та територіальними управліннями ДСА України протягом 2024 року було забезпечено: обов'язкові складові заробітної плати працівників апаратів місцевих та апеляційних судів; фонд преміювання в розмірі 20 % від посадового окладу відповідно до частини сьомої статті 52 Закону України «Про державну службу»; підвищення посадових окладів з урахуванням коефіцієнтів відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2023 року № 391 «Деякі питання оплати праці працівників державних органів та органів місцевого самоврядування під час воєнного стану»; надання матеріальної допомоги для вирішення соціально-побутових питань працівникам апаратів судів⁴¹.

124. У публічному зверненні ВРП до Кабінету Міністрів України та Міністерства фінансів України, ухваленому рішенням ВРП від 29 серпня 2024 року № 2585/0/15-24⁴², ВРП наголосила на проблемах фінансового забезпечення потреб судової гілки влади, належний рівень якого сприятиме забезпеченню кожному доступу до правосуддя, скороченню строків розгляду судових справ та збільшенню кількості розглянутих судових справ, що в сукупності мінімізує можливі порушення прав осіб, які звернулися до суду, та, відповідно, підвищить довіру до суду і авторитет правосуддя в суспільстві. Наголошено також на необхідності виділення додаткових бюджетних асигнувань з метою проведення робіт із капітального ремонту адміністративної будівлі для розміщення служби дисциплінарних інспекторів ВРП.

Забезпечення належного рівня фінансування є невід'ємною складовою як незалежності окремого судді, так і незалежності всієї судової влади, на чому неодноразово наголошено в меморандумах про економічну та фінансову політику, у яких констатовано, що Україна твердо налаштована впроваджувати програму структурних реформ, які створять основу для надійного післявоєнного зростання та відкриють шлях до вступу України до ЄС. Водночас ефективне впровадження реформ неможливе без забезпечення належного рівня фінансування для їх реалізації.

⁴⁰ Лист Восьмого апеляційного адміністративного суду (вх. № 697/0/8-25 від 21 січня 2025 року).

⁴¹ Лист ДСА України (вх. № 705/0/8-25 від 21 січня 2025 року).

⁴² Рішення ВРП від 29 серпня 2024 року № 2585/0/15-24 «Про публічне звернення Вищої ради правосуддя до Кабінету Міністрів України та Міністерства фінансів України» (<https://hcj.gov.ua/doc/doc/47130>).

Починаючи з 2021 року, законами України про Державний бюджет України на відповідний рік визначається окремий розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який встановлюється для визначення базового посадового окладу судді. ВРП під час бюджетних процесів на відповідні роки наголошувала на хибності підходу щодо визначення окремого розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, який встановлюється для визначення посадового окладу судді, як такого, що суперечить статті 130 Конституції України, статті 135 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та статті 1 Закону України «Про прожитковий мінімум», висловлювала прохання виключити із проєктів законів про Державний бюджет України на відповідний рік такі положення. Зазначені застереження ВРП, на жаль, проігноровано.

125. Важливою новелою Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» є встановлення спеціальної доплати до посадового окладу суддям місцевих загальних судів. Статтею 41 Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» встановлено, що у 2025 році у випадках, передбачених Законом України «Про судоустрій і статус суддів», судді місцевого суду в межах коштів, передбачених у кошторисі на суддівську винагороду, щомісяця виплачується спеціальна доплата у розмірі п'яти прожиткових мінімумів для працездатних осіб, що застосовується для визначення базового розміру посадового окладу судді. Така спеціальна доплата є тимчасовою, не вважається складовою суддівської винагороди судді, не застосовується для цілей перерахунку раніше призначеного щомісячного довічного грошового утримання та не впливає на нього.

У Верховній Раді України перебуває на розгляді законопроект «Про внесення змін до розділу XII “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України “Про судоустрій і статус суддів” щодо виплати судді місцевого суду спеціальної доплати», реєстраційний № 12244-1, який розроблено з метою забезпечення виплати судді місцевого суду спеціальної доплати, передбаченої статтею 41 Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік», а також інших спеціальних доплат, пов'язаних із понаднормовим навантаженням та здійсненням правосуддя на територіях активних бойових дій чи територіях можливих бойових дій, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, затвердженого у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку.

Комітет Верховної Ради України з питань правової політики рекомендував Верховній Раді України зазначений законопроект за результатами розгляду в першому читанні прийняти за основу та в цілому з урахуванням пропозиції Комітету. Неприйняття законопроекту суперечить правомірним очікуванням судді місцевого суду на отримання додаткової фінансової винагороди.

Як було зазначено вище, професія судді в останні роки значною мірою втратила свою привабливість для представників української юридичної спільноти, зокрема, через надмірне навантаження більшості суддів, зниження

соціального статусу суддів, неприйнятні умови праці, а також з огляду на недостатньо високе матеріальне забезпечення порівняно з розміром заробітної плати (доходу) професійного юриста (адвоката).

Зазначені чинники, з одного боку, є причиною відтоку суддівських кадрів, з іншого – не сприяють залученню до професії судді потрібної кількості правників високого рівня.

Станом на сьогодні базовий розмір посадового окладу судді місцевого суду становить 63 060 грн (30 x 2102 грн), судді апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду – 105 100 грн (50 x 2102 грн), судді Верховного Суду – 157 650 грн (75 x 2102 грн).

Водночас, для прикладу, за інформацією Міністерства фінансів України, у 2024 році середній розмір нарахованої заробітної плати в Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей становив 56,5 тис. грн, у Міністерстві юстиції України – 66,8 тис. грн, у Антимонопольному комітеті України – 91,7 тис. грн, керівництва Державного агентства з питань кіно – 125,7 тис. грн, керівництва Фонду державного майна України – 127,4 тис. грн, керівництва Національного агентства України з питань державної служби – 145 тис. гривень.

126. 24 грудня 2024 року ВРП ухвалила рішення про публічне звернення до Кабінету Міністрів України із проханням до Уряду розглянути питання про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України № 856 від 2 серпня 2022 року та включення до переліку пільгових категорій осіб, які можуть претендувати на доступне іпотечне кредитування за фіксованою річною ставкою 3 % у гривні, суддів, працівників апаратів (секретаріатів) судів, органів та установ системи правосуддя, а також членів їхніх сімей.

За даними ДСА України, станом на 1 січня 2024 року поліпшення житлових умов потребували 931 працівник судових установ (651 суддя, 174 працівники апаратів судів, 88 помічників суддів, 18 працівників територіальних управлінь ДСА України). Від початку повномасштабного вторгнення пошкоджено 410 житлових приміщень суддів, працівників апаратів судів та територіальних управлінь ДСА України⁴³.

127. В умовах жорстокої збройної агресії російської федерації проти України судді, працівники апаратів (секретаріатів) судів, органів та установ системи правосуддя продовжують сумлінно виконувати свою роботу, часто під обстрілами, ризикуючи життям. Багатьом працівникам судової системи довелося змінити місце свого проживання після зміни територіальної підсудності судових справ судів, у багатьох зруйноване житло, життєві обставини значно ускладнилися, а рівень заробітної плати не дає змоги задовольнити хоча б мінімальні потреби. Щоб запобігти зупиненню здійснення правосуддя судді та працівники апаратів судів працюють у позаробочий час.

⁴³ Рішення ВРП від 24 грудня 2024 року № 3734/0/15-24 «Про публічне звернення Вищої ради правосуддя до Кабінету Міністрів України» (<https://hcj.gov.ua/doc/doc/49141>).

Їхні компетентність і відповідальність мають бути належним чином відзначені державою.

Наявність достатніх фінансових ресурсів є істотним чинником забезпечення суддівської незалежності від інших гілок державної влади та приватних суб'єктів, щоб судівництво мало не ілюзорну змогу здійснювати свої обов'язки в чесний та дієвий спосіб, завдяки чому в суспільстві укорінюється довіра до правосуддя й віра у правовладдя⁴⁴.

128. Станом на 31 грудня 2024 року апеляційні та місцеві суди забезпечені 773 будівлями / приміщеннями. Ураховуючи низку факторів, пов'язаних із безпекою, бойовими діями та тимчасовою окупацією територій, 93 будівлі / приміщення судів не використовуються для здійснення правосуддя. З решти 680 будівель / приміщень 32 % за основними параметрами максимально наближені до рекомендацій, установлених Державними будівельними нормами.

Бойові дії, обстріли важкою артилерією, ракетні удари та бомбардування призвели до значних пошкоджень та руйнувань будівель / приміщень судів, органів та установ системи правосуддя, особливо в зонах активних бойових дій.

У взаємодії із представниками судів, органів та установ системи правосуддя ДСА України щоденно продовжує збір та систематизацію інформації щодо технічного стану будівель / приміщень судових установ.

Від початку повномасштабної збройної агресії російської федерації на територію України станом на 31 грудня 2024 року 148 будівель / приміщень 137 судових установ зазнало пошкоджень різного ступеня, з яких 16 будівель / приміщень є зруйнованими (2 з них частково зруйновані).

129. ДСА України спільно із судами та територіальними управліннями ДСА України, уповноваженими органами вживала невідкладних заходів, передбачених Порядком ведення Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2023 року № 624.

Станом на кінець 2024 року до Реєстру внесена інформація щодо 51 % пошкоджених будівель / приміщень судів. Наразі завершується робота із внесення даних до Реєстру щодо 21 % таких будівель / приміщень. Через обмеження, спричинені війною, до 28 % приміщень відсутній доступ для проведення комісійного обстеження технічного стану. ДСА України разом із судами, органами та установами системи правосуддя продовжує вживати заходів для внесення зазначеної інформації до Реєстру⁴⁵.

Невирішеним від моменту створення у 2019 році та до цього часу залишається питання забезпечення ВАКС постійними приміщеннями, що є одним із найбільших викликів в організації його роботи. На сьогодні судді та

⁴⁴ Лист РСУ (вх. № 602/0/8-25 від 17 січня 2025 року).

⁴⁵ Лист ДСА України (вх. № 705/0/8-25 від 21 січня 2025 року).

працівники апарату ВАКС розміщуються у трьох будівлях, дві з яких є тимчасовими та не відповідають будівельним нормам чи безпековим вимогам.

Ураховуючи поступове розширення повноважень ВАКС та збільшення кількості суддів ВАКС, не забезпечена можливість їх належного розміщення і організації відповідних робочих місць, залів судових засідань та інших необхідних приміщень суду. Наведені об'єктивні обставини зумовлюють потребу в додаткових приміщеннях для організації робочих місць суддів і працівників апарату ВАКС⁴⁶.

130. Відсутність установлених нормативів фінансування судів державою не може бути підставою для довільного визначення його обсягів органами законодавчої або виконавчої влади.

ВРП рішенням від 6 серпня 2024 року № 2395/0/15-24 утворила робочу групу для розроблення та впровадження нормативів кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів України разом з Європейською комісією з питань ефективності правосуддя Ради Європи (СЕРЕJ) (голова робочої групи – член ВРП Бурлаков С.Ю.). Упровадження таких нормативів підвищить прозорість у фінансуванні та утриманні судів.

З урахуванням вимог СЕРЕJ робоча група відібрала 5 пілотних судів України (Верховний Суд, Київський апеляційний суд, Закарпатський апеляційний суд, Печерський районний суд міста Києва, Нововолинський міський суд Волинської області) для проведення аналізу та методологічного дослідження з метою розроблення та впровадження нормативів кадрового, фінансового, матеріально-технічного й іншого забезпечення судів України. Процеси стосовно розроблення та впровадження таких нормативів у межах робочої групи наразі тривають.

Затвердження нормативів кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів є необхідною базою під час побудови нової мережі судів.

131. У висновках до щорічних доповідей за 2022 та 2023 роки одним із завдань визначено здійснення реорганізації та консолідації існуючої мережі судів загальної юрисдикції відповідно до нового адміністративно-територіального устрою для забезпечення кращого доступу до правосуддя, особливо на деокупованих територіях.

Оптимізація мережі місцевих загальних судів є складовою судової реформи, проведення якої є однією з найважливіших умов просування України на шляху європейської інтеграції та потребує системного комплексного підходу, урахування демографічних змін, навантаження на суддів та працівників апаратів судів, а також фінансових і технічних ресурсів. Незважаючи на війну, необхідно продовжувати працювати над розробкою підходів і критеріїв для проведення реформи відповідності мережі судів першої

⁴⁶ Лист ВАКС (вх. № 955/0/8-25 від 27 січня 2025 року).

інстанції потребам судової влади, що має ґрунтуватися на чіткій методології та комплексній оцінці регіональних потреб і навантаження на суди.

132. Має також бути створений новий суд для розгляду адміністративних справ за участю центральних органів влади за прозорою процедурою відбору суддів із залученням незалежних експертів і надійною перевіркою доброчесності та професіоналізму кандидатів. Україна готує законодавство для створення нового адміністративного суду.

Цифровізація судової системи

133. Попри четвертий рік війни та масовані ракетні атаки ворога по енергетичній інфраструктурі країни, в Україні діє «Електронний суд», який дає можливість кожному безперешкодно брати участь у здійсненні правосуддя. Така можливість існує завдяки державним цифровим сервісам.

У процесі вдосконалення системи правосуддя, її наближення до користувачів судових послуг одним із ключових напрямків є цифровізація судочинства, яка не менш важлива, ніж вирішення кадрових, фінансових, матеріально-технічних та інших проблем у судовій системі.

ВРП здійснює координацію із цифровізації судової влади через Постійну комісію Вищої ради правосуддя з питань Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (голова постійної комісії – член ВРП Маселко Р.А.). За згодою до роботи цієї Комісії залучено ВККСУ, ДСА України, НШСУ, Верховний Суд, РСУ, Міністерство юстиції України, Офіс генерального прокурора, Національну поліцію України, Національну асоціацію адвокатів України, Державне агентство з питань електронного урядування України, апеляційні суди, місцеві суди, державне підприємство «Інформаційні судові системи».

134. За висновками Звіту Європейської Комісії щодо України за 2024 рік, більшість судів в Україні зберегли високий рівень ефективності, незважаючи на проблеми, пов'язані з війною, та інші виклики. Проте потрібно докласти більше зусиль для цифровізації системи правосуддя, включаючи суд і управління справами, а також виконання судових рішень. У грудні 2023 року завершено технічний аудит ЄСІТС, за результатами якого встановлено, що ЄСІТС значною мірою застаріла та потребує капітального оновлення. Функціональний аудит ЄСІТС, завершений у серпні 2024 року, вказав на недоліки у процесах координації, управління та підтримки ІТ судової влади. Україна також має ухвалити законодавство, яке розширить використання дистанційних онлайн-слухань. Було досягнуто певного прогресу в регулюванні використання електронного кабінету для обміну документами, сумісності між ЄСІТС та іншими державними реєстрами і цифровізації у сфері кримінального

правосуддя. У квітні 2024 року в Україні розпочали розробку електронної системи досудового розслідування кримінальних справ («СМЕРЕКА»)⁴⁷.

Цифровізації правосуддя присвячено окремий блок у проєкті Дорожньої карти до розділу 23 «Судова влада та фундаментальні права».

Як визначено у Плані для Ukraine Facility, подальша цифровізація сектора правосуддя має важливе значення для забезпечення доступу до правосуддя та ефективної роботи установ сектора в умовах воєнного часу, коли значна частина населення та компаній була переміщена, а також у контексті майбутньої відбудови України. Це також допоможе зменшити адміністративне навантаження та скоротити витрати на розгляд справи.

135. У 2024 році парламент ухвалив низку законів, спрямованих на адаптацію судового процесу до умов воєнного стану, удосконалення законодавства щодо забезпечення сталого функціонування судової влади. Серед іншого, Законом України від 23 лютого 2024 року № 3604-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи» врегульовано можливість учасників кримінального провадження брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів та кваліфікованого електронного підпису.

За допомогою електронної форми зв'язку через використання підсистем «Електронний кабінет» та «Електронний суд» ЄСІТС вдалося врегулювати окремі питання комунікації між судом та учасниками кримінального провадження, а саме можливість отримувати інформацію про рух справи (дату призначення судового засідання), подавати документи до суду, знайомитись із матеріалами справи та, за письмовою заявою, отримувати копію судового рішення, ухваленого у кримінальному провадженні⁴⁸.

136. Рівень довіри до судової влади визначається не лише якістю судових рішень, а й прозорістю та ефективністю всіх процесів у судовій системі. Цифрова трансформація правосуддя покликана стати фундаментом для цих змін. Технології мають бути інструментом покращення першочергово адміністрування, ефективності судочинства, забезпечення прозорого і відкритого судового процесу.

137. За рекомендаціями науковців Національної академії правових наук України, для вдосконалення регулювання підсистеми відеоконференцзв'язку необхідно вирішити такі питання: розробити законодавчу процедуру дистанційного слухання справи суддею поза межами приміщення суду; розробити механізм захисту зв'язку у випадку дистанційного слухання справи;

⁴⁷ Звіт Європейської Комісії щодо України за 2024 рік, м. Брюссель, 30 жовтня 2024 року, SWD (2024) 699 final (https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine%20Report%202024.pdf).

⁴⁸ Лист Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (вх. № 735/0/8-25 від 21 січня 2025 року).

збільшити фінансові видатки для забезпечення суддів захищеними каналами зв'язку та відповідним устаткуванням; забезпечити сканування 100 % паперових справ у судах; розробити законодавчі змін, які регулювали б дистанційну роботу з електронною копією справи⁴⁹.

138. Цифровізація судочинства – це поступове перетворення всіх судових процесів у електронні сервіси, що потребує чіткої стратегії, координації та залучення всіх зацікавлених сторін. Із цією метою при ДСА України створено Проектний офіс.

Перед командою ДСА України стоять амбітні виклики, які потребують системного підходу та скоординованих зусиль. Одним із ключових завдань є розробка дорожньої карти модернізації ЄСІТС та її повне впровадження до кінця 2027 року. Важливим етапом цього процесу є інтеграція ЄСІТС з іншими державними базами даних, упровадження централізованого автоматизованого розподілу судових справ, удосконалення механізму дистанційних судових слухань і дотримання найвищих стандартів захисту інформації⁵⁰.

139. Створення, розробка та впровадження нових цифрових продуктів постійно є одним із пріоритетів ДСА України. Станом на 31 грудня 2024 року ДСА України продовжувала здійснювати заходи щодо розробки та впровадження ЄСІТС.

Водночас «Електронний кабінет», «Електронний суд», підсистема відеоконференцзв'язку, Модуль автоматизованої взаємодії з іншими автоматизованими системами демонструють постійне зростання використання вже впроваджених підсистем ЄСІТС.

«Електронний кабінет» забезпечує реєстрацію особи в ЄСІТС та подальшу її автентифікацію з використанням кваліфікованого електронного підпису; «Електронний суд» забезпечує можливість користувачам створювати та надсилати в електронному вигляді процесуальні чи інші документи до суду, інших органів та установ у системі правосуддя, а також отримувати інформацію про стан і результати розгляду таких документів.

Протягом останніх років через «Електронний суд» до судів подано: 2022 рік – 975 025 документів; 2023 рік – 2 405 713; 2024 рік – 5 592 354. Зазначена динаміка свідчить про постійне зростання використання підсистеми «Електронний суд», а саме у 2024 році – на 232 % порівняно з 2023 роком.

140. Показники використання підсистеми відеоконференцзв'язку, яка надає можливість учасникам справи брати участь у судовому засіданні дистанційно, поза приміщенням суду, а також забезпечує централізоване зберігання аудіо-, відеозаписів судових засідань та їх протоколів:

⁴⁹ Лист Національної академії правових наук України (вх.№ 588/0/8-25 від 17 січня 2025 року).

⁵⁰ Сапельніков Л. Цифрова трансформація правосуддя: як Україна створює сучасну судову систему. *Українська правда*. 2024. 19 груд. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/12/19/7489701/>.

у 2022 році в підсистемі відеоконференцзв'язку зареєстровано близько 79 079 користувачів, проведено близько 766 419 судових засідань з можливістю дистанційної участі сторін процесу, із них у режимі технічної фіксації без віддалених учасників – 187 677;

у 2023 році – зареєстровано близько 112 956 користувачів, проведено близько 1 669 282 судових засідань з можливістю дистанційної участі сторін процесу, із них у режимі технічної фіксації без віддалених учасників – 718 797;

у 2024 році – зареєстровано близько 150 915 користувачів, проведено близько 2 545 803 судових засідань з можливістю дистанційної участі сторін процесу, із них у режимі технічної фіксації без віддалених учасників – 1 347 981.

Ураховуючи ці показники, убачається постійне зростання використання підсистеми відеоконференцзв'язку, а саме у 2024 році – на 190 % порівняно з 2023 роком.

141. Із березня 2024 року впроваджено Модуль автоматизованої взаємодії з іншими автоматизованими системами, який забезпечує оперативний обмін інформацією між державними органами та судами, між Єдиним державним реєстром судових рішень та реєстрами й інформаційно-телекомунікаційними системами державних органів. Це сприяє економії коштів, часу та є підтвердженням розвитку інновацій у судовій системі України.

142. За висновками незалежного технічного аудиту, ДСА України рекомендовано оновити всі модулі ЄСІТС, оскільки система діловодства суду (АСДС) побудована на застарілих технологіях і підлягає повному оновленню, та провести функціональний аудит ЄСІТС.

За результатами проведеного функціонального аудиту підготовлено проєкт Концепції розвитку Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з урахуванням результату аудиту поточного стану інформаційних технологій у судах, який дасть можливість забезпечити перехід на оновлену судову систему у сфері ІТ-технологій. Концепція ЄСІТС покликана сформулювати комплексне бачення ІТ-системи та інфраструктури судової влади включно з її розробкою та очікуваними результатами від її впровадження. У презентації проєкту Концепції взяли участь очільники та представники Комітету Верховної Ради України з питань правової політики, Верховного Суду, ВРП, ВККСУ, ДСА України, РСУ, представники донорських організацій, а також судді та працівники апаратів судів і прокуратури.

143. За результатами технічного та функціонального аудитів розроблено дорожню карту розвитку ІТ-рішень у судовій системі, яку в установленому порядку погоджено з Міністерством цифрової трансформації України та затверджено наказом ДСА України від 2 грудня 2024 року № 534.

Важливим аспектом під час функціонування та впровадження підсистем і модулів ЄСІТС є чинне нормативно-правове регулювання⁵¹.

Проблемою щодо здійснення подальших реформ у галузі цифровізації судової влади може стати обмеження джерел фінансування, пов'язане із припиненням діяльності американського Агентства з міжнародного розвитку (USAID).

144. У коментарях до Щорічної доповіді за 2023 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» ДСА України наголосила, що судові справи зберігаються в різних форматах і місцях, що ускладнює їх пошук, доступ та управління. Наявність централізованого архіву значно спростить ці процеси. Централізоване архівування дасть змогу швидше знаходити необхідні документи та забезпечить суддям та іншим працівникам судової системи зручний доступ до архівних матеріалів. Це зменшить час, витрачений на пошук і обробку документів, та підвищить ефективність роботи судової системи.

Належне архівування забезпечить захист даних від фізичного пошкодження, втрати або несанкціонованого доступу. Це особливо важливо в контексті збереження історичних документів та інформації, яка може бути критичною для юридичних процесів. Упровадження сучасних технологій архівування відповідатиме міжнародним стандартам зберігання та управління даними, що є важливим аспектом для інтеграції України в європейське правове поле.

145. Проєкт архівування є невід'ємною частиною ширшої реформи цифровізації судової влади, яка передбачає модернізацію ЄСІТС. Централізований архів дасть громадянам можливість швидкого доступу до судових справ через електронні сервіси, що сприятиме підвищенню прозорості та довіри до судової системи. У випадку фізичних катастроф або технічних збоїв централізований архів дасть змогу відновити втрачені дані, що критично важливо для безперервності роботи судової системи. Централізоване архівування полегшить взаємодію судової системи з іншими державними реєстрами та установами, забезпечуючи єдине джерело правдивої інформації та сприяючи більш ефективному обміну даними. За результатами функціонального аудиту буде сформовано технічне завдання на побудову централізованого архівування всіх судових справ⁵².

146. З метою оновлення застарілої техніки, а також забезпечення першочергової потреби судів у засобах інформатизації в 2024 році ДСА України доручила розпорядникам бюджетних коштів нижчого рівня здійснити аналіз стану оснащення засобами інформатизації та надати інформацію про нагальну потребу в засобах інформатизації. За результатами проведеного аналізу визначено, що до кінця 2024 року першочергова потреба

⁵¹ Лист ДСА України (вх. № 705/0/8-25 від 21 січня 2025 року).

⁵² Лист ДСА України (вх. № 9978/0/8-23 від 29 липня 2024 року).

судів, органів і установ системи правосуддя становить 7150 одиниць засобів інформатизації.

147. За результатами здійснених заходів розпорядники бюджетних коштів нижчого рівня поінформували ДСА України про стан фактичного використання додатково виділених коштів на придбання засобів інформатизації. Зокрема, із 7150 одиниць запланованого до придбання обладнання фактично придбано 5652 одиниці. Крім того, у 2024 році суди та територіальні управління ДСА України в областях та місті Києві придбали засоби інформатизації за рахунок поточних видатків.

148. Придбання засобів інформатизації забезпечило збільшення рівня оснащення судів станом на 31 грудня 2024 року до 90 % (такий показник станом на 1 січня 2024 року становив близько 80 %).

Середній рівень оснащення судів становить:

персональними комп'ютерами – 85 % (з урахуванням необхідності заміни фізично зношених та морально застарілих);

серверним обладнанням – 92 % (з урахуванням необхідності заміни фізично зношених та морально застарілих);

оргтехнікою (багатофункціональний пристрій, принтер, сканер) – 98 % (з урахуванням необхідності заміни фізично зношених та морально застарілих);

обладнанням для аудіо-, відеофіксації судового засідання та відеоконференцз'язку (для залів судових засідань) – 84 % (з урахуванням необхідності заміни фізично зношених та морально застарілих)⁵³.

149. ВАКС убачає за доцільне пришвидшити процес належної цифровізації здійснення правосуддя в Україні, зокрема шляхом доопрацювання і запуску повного функціоналу ЄСІТС, інтеграції відповідної системи з інформаційно-телекомунікаційною системою досудового розслідування «іКейс», усунення технічних проблем у здійсненні фіксування кримінального провадження технічними засобами, внесення необхідних змін до чинного законодавства тощо⁵⁴.

150. Суди звертають увагу на необхідність забезпечення доступу до швидкісного інтернету та запровадження посади фахівця з кібербезпеки, а також проведення регулярних навчань із питань кібербезпеки для спеціалістів з ІТ-технологій⁵⁵.

⁵³ Лист ДСА України (вх. № 705/0/8-25 від 21 січня 2025 року).

⁵⁴ Лист ВАКС (вх. № 955/0/8-25 від 27 січня 2025 року).

⁵⁵ Лист Костопільського районного суду Рівненської області (вх. № 575/0/8-25 від 17 січня 2025 року).

Зміна територіальної підсудності судових справ

151. В умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України. Повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, в умовах правового режиму воєнного стану не можуть бути обмежені (стаття 12² Закону України «Про правовий режим воєнного стану»).

Територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в суді, може бути змінено за рішенням ВРП, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду, у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного стану або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, воєнними діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами.

152. Із 12 січня 2023 року, дня відновлення роботи ВРП у повноважному складі, станом на 31 грудня 2024 року ВРП на виконання вимог статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» ухвалила 30 рішень щодо зміни територіальної підсудності судових справ.

У 2023 році ухвалено 18 рішень щодо зміни територіальної підсудності судових справ, серед яких рішення, які стосувалися:

відновлення роботи 6 судів, територіальну підсудність судових справ яких було змінено;

зміни територіальної підсудності судових справ 29 судів Харківської, Донецької, Сумської, Херсонської областей;

відтермінування відновлення територіальної підсудності судових справ окремих судів Херсонської області (Херсонського апеляційного суду, Херсонського міського суду Херсонської області, Великоолександрівського районного суду Херсонської області, Нововоронцовського районного суду Херсонської області, Білозерського районного суду Херсонської області).

Упродовж 2024 року ухвалено 12 рішень щодо зміни територіальної підсудності судових справ, з яких рішення, які стосувалися:

зміни територіальної підсудності судових справ 11 судів Донецької та Сумської областей;

відтермінування відновлення територіальної підсудності судових справ Білозерського районного суду Херсонської області).

153. Дніпропетровський районний суд Дніпропетровської області у пропозиціях до щорічної доповіді за 2024 рік зауважив, що в умовах воєнного часу та необхідності зміни територіальної підсудності справ першочергово необхідно передбачити збільшення штатної чисельності працівників апарату

для судів, яким передається територіальна підсудність, а також належний рівень оплати праці працівників апарату суду⁵⁶.

Комунікаційна спроможність судів

154. Доступ громадян до правосуддя передбачає надання належної інформації про функціонування судової системи. В інтересах суспільства потрібно, щоб медіа надавалися необхідні відомості для інформування громадськості про діяльність системи правосуддя.

Потрібна комунікаційна стратегія органів судової влади, яка передбачала б порядок надання об'єктивної, зрозумілої інформації, ефективні рішення з протидії розповсюдженню недостовірної інформації, дискредитації суддів.

Ефективна комунікація сприятиме підвищенню довіри до судової влади. Надзвичайно важливим є донесення до громадськості інформації від першоджерела. Судова влада послідовно змінює власні підходи з метою підвищення ефективних способів комунікацій із суспільством. Суспільство має розуміти ті завдання, проблеми та виклики, які стоять перед судовою владою. Судді мають активніше спілкуватися з суспільством, водночас пам'ятаючи, що їх сприймають за тим, що вони говорять, тому суддівська стриманість є надзвичайно важливою, судді мають не лише етичний, а й юридичний обов'язок стояти на захисті незалежності судової влади⁵⁷.

155. Судді повинні прагнути зміцнювати і зберігати довіру громадськості до судової діяльності покращуючи розуміння її, прозорість та допомагаючи уникати введення громадськості в оману. Судді повинні додатково пояснювати роботу судової влади, включно з обов'язками і повноваженнями суддів. Вони мають роз'яснити роль судової влади та її зв'язок з іншими органами влади. Загалом вони мають ілюструвати, як цінності системи правосуддя працюють на практиці. Покращуючи розуміння, прозорість і допомагаючи уникати публічних спотворень, судді можуть сприяти розвитку і збереженню довіри громадськості до судової діяльності⁵⁸.

156. Згідно з позицією ЄСПЛ, за умови, що повага до суддівської посади збережена, а сутність і видимість незалежності та неупередженості правосуддя не підірвані, державі слід дотримуватися і захищати право та обов'язок суддів висловлювати свою думку, особливо з питань, що стосуються відправлення правосуддя і дотримання та захисту незалежності судової системи та верховенства права⁵⁹.

⁵⁶ Лист Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області (вх. № 73/0/8-25 від 3 січня 2025 року).

⁵⁷ Повідомлення про міжнародну конференцію «Комунікація судової влади: єдиний голос як інструмент для розбудови довіри» (<https://hcj.gov.ua/news/proaktyvna-komunikaciya-sudiv-z-media-ta-gromadskistyu-vazhlyva-peredumova-dlya-pidvyshchennya>).

⁵⁸ Висновок КРЄС № 25 (2022) про свободу вираження поглядів суддів (пункт 63, пункт 3 глави IX «Рекомендації») (<https://rm.coe.int/ccje-opinion-no-25-2022-ukrainian/1680aaf353>).

⁵⁹ Рішення ЄСПЛ від 23 червня 2016 року у справі «Бака проти Угорщини» (Baka v. Hungary) (<https://rm.coe.int/16806b51c7>).

Загальне право на свободу вираження поглядів суддів для вирішення питань щодо функціонування системи правосуддя може бути трансформовано у відповідний обов'язок виступати на захист верховенства права і незалежності судової влади, коли ці фундаментальні цінності знаходяться під загрозою⁶⁰.

157. Останнім часом спостерігається хвиля поширення негативної інформації про суддів України. Це сприяє створенню стереотипів про судову систему, коли інформація про неправомірну поведінку окремих суддів переноситься на всіх представників судової влади, формуючи хибну думку про те, що вся система корумпована чи неефективна. Безкарність за поширення неправдивих даних, які нерідко базуються на чутках, призводить до того, що особи, які поширюють таку інформацію, рідко несуть відповідальність за свої дії.

Це підриває суспільну довіру до суддів, навіть до тих, хто чесно виконує свої обов'язки, ставить під сумнів їхні рішення та загалом послаблює авторитет судової влади. Необхідно також урахувати небезпеку маніпуляцій, інтернет є потужним інструментом для впливу на громадську думку, а негативні кампанії можуть використовуватися для тиску на суддів.

Поширювана негативна інформація має значний вплив на сприйняття судової влади, проте його можна мінімізувати за допомогою правильної інформаційної політики, активної взаємодії із суспільством і створення умов, за яких доброчесні судді отримуватимуть належну повагу⁶¹.

158. За інформацією ВАКС, протягом 2024 року неодноразово спостерігалось поширення в медіа та соціальних мережах негативної інформації недостовірного чи маніпулятивного змісту щодо суддів ВАКС та Апеляційної палати ВАКС.

Такі прояви є реакцією зацікавлених сторін з метою завдати шкоди репутації суду, оскільки впливові сили нерідко намагаються завадити правосуддю, заблокувати судовий розгляд, за відсутності механізмів для впливу на результат судових процесів. Більшість відповідних публікацій містять відверті образи, заклики та висловлювання, що розпалюють ненависть, ворожнечу й жорстокість до суддів та судової системи загалом, підбурюють до дискримінації та утисків працівників суду.

Подібні маніпулятивні публікації й замовні матеріали є загрозою стабільному функціонуванню судової влади та підривають довіру до правосуддя. Будь-які відповідні інструменти поширення недостовірної та упередженої інформації й засоби тиску є неприпустимими для суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави, якою є Україна⁶².

⁶⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Журек проти Польщі» (заява № 39650/18), 2022 рік (https://hcl.gov.ua/sites/default/files/field/case_of_zurek_v._poland_ua.pdf).

⁶¹ Лист Господарського суду Донецької області (вх. № 702/0/8-25 від 21 січня 2025 року).

⁶² Лист ВАКС (вх. № 955/0/8-25 від 27 січня 2025 року).

159. Кожна особа повинна нести відповідальність особисто за вчинені нею злочини та правопорушення, а поширення вини цієї особи на всіх представників судової системи є неприпустимим. Тавруючи всю судову систему і викликаючи до неї зневагу у пересічного громадянина, який ніколи не стикався із судовими процедурами, медіа та громадські діячі зрошують неповагу до честі та гідності людини, не враховують титанічного труду суддів і працівників апаратів судів, які в умовах воєнного стану добросовісно виконують свої обов'язки. У суспільстві свідомо розгортаються процеси приниження та зневаги людей, що присвятили своє життя правосуддю, без жодної відповідальності⁶³.

160. Судді Тростянецького районного суду Сумської області у пропозиціях до щорічної доповіді пропонують оновити рекомендації судам щодо висвітлення судових процесів. Зазначають, що в пункті 2 рішення РСУ від 6 жовтня 2022 року № 33, яким схвалено звіт «Комунікація судовою владою справ, пов'язаних з війною: 10 питань-відповідей», РСУ наголосила на проактивній позиції в комунікації судових справ, пов'язаних з війною.

На думку суддів, висвітлення судових процесів, зокрема трансляція судових засідань, є важливим інструментом забезпечення відкритості судів та організації взаємодії із суспільством. Водночас в умовах воєнного стану необхідно враховувати питання безпеки учасників проваджень, відвідувачів та працівників апаратів судів.

Інформація про розгляд судами воєнних злочинів, учинених військовослужбовцями країни-агресора, у відкритому доступі є чутливою для українського суспільства та викликає значний інтерес медіа. Ця інформація може також бути використана ворогом для планування терористичних ударів по судах. Особливе значення це має для судів, розташованих поряд із лінією зіткнення чи кордоном з російською федерацією. Суспільство має право отримувати актуальну інформацію про розгляд судами воєнних злочинів, проте відкрите та негайне поширення цієї інформації є небезпечним⁶⁴.

Правосуддя і виклики воєнного часу

161. В умовах недосконалої правової бази та відсутності сталої судової практики з вирішення спорів про воєнні злочини надзвичайно важливим є створення єдиної інтерактивної електронної бази судових рішень, яка стане корисною для суддів, адвокатів, прокурорів, задіяних у розгляді справ таких категорій. Створення такої бази – тривалий процес, що потребує додаткових ресурсів.

⁶³ Лист Громадської організації «Асоціація суддів господарських судів України» (вх. № 751/0/8-25 від 22 січня 2025 року).

⁶⁴ Лист Тростянецького районного суду Сумської області (вх. № 14316/0/8-24 від 26 грудня 2024 року).

У ВРП утворено Робочу групу з напрацювання концепції створення Реєстрів судових рішень щодо воєнних злочинів (голова робочої групи – член ВРП Кваша О.О.).

162. Донецький апеляційний суд у пропозиціях до цієї доповіді зосередився на питаннях впливу воєнного стану на незалежність судової влади, зокрема на питанні безпеки суддів та працівників апаратів судів на територіях, наближених до зони бойових дій; питанні значного навантаження суддів через збільшення кількості справ, пов'язаних із запровадженням воєнного стану; питанні впливу мобілізаційних заходів на кадрове забезпечення судів⁶⁵.

163. На думку суддів Господарського суду Харківської області, потребує опрацювання питання специфіки роботи судів України в умовах війни, зокрема судів, що розташовані близько до території ведення бойових дій. Вирішення потребують питання відсутності в багатьох судів України приміщень, що обладнані належним чином та можуть бути використані як укриття, відсутності організаційної та визначеної процесуальним законодавством можливості для здійснення суддями, секретарями судового засідання, працівниками канцелярії суду та архівного підрозділу своїх посадових обов'язків у дистанційній формі або у безпечному приміщенні⁶⁶.

164. Про важливість організації дистанційної роботи зазначили також судді Господарського суду Сумської області, звернувши увагу на те, що наказом ДСА України від 16 листопада 2023 року № 524 затверджено Рекомендації на випадок надзвичайних ситуацій у разі неможливості здійснення правосуддя чи інших функцій з об'єктивних причин. Наказом визначено пріоритет збереження життя і здоров'я людей, але передбачено необхідність здійснення евакуації всієї документації, техніки та меблів суду у випадку зміни підсудності у зв'язку з неможливістю здійснення правосуддя.

Господарський суд Сумської області має досвід перебування міста Сум в умовах оточення та звертає увагу на практичну неможливість реалізації таких масштабних заходів, які потребують часу, значних ресурсів в умовах постійної дії факторів небезпеки, пов'язаних із воєнними діями.

Функціонування ЄСІТС та постійна реплікація бази даних суду з центральною базою даних дають технічну можливість продовжити розгляд справи в іншому місці з використанням збережених в базі даних цифрових матеріалів. Це можливо без необхідності організації ризикованого перевезення паперових справ і архіву та без порушення прав учасників процесу. За умови доопрацювання систем ЄСІТС, алгоритм дій суддів у випадках надзвичайних ситуацій має бути суттєво спрощено⁶⁷.

⁶⁵ Лист Донецького апеляційного суду (вх. № 28/0/8-25 від 2 січня 2025 року).

⁶⁶ Лист Господарського суду Харківської області (вх. № 14241/0/8-24 від 24 грудня 2024 року).

⁶⁷ Лист Господарського суду Сумської області (вх. № 379/0/8-25 від 13 січня 2025 року).

165. Унаслідок ракетного удару російської федерації 29 березня 2022 року в Господарському суді Миколаївської області майже не залишилося офісних меблів. Водночас і кошти на ці потреби впродовж 2024 року не виділялися⁶⁸.

166. Попри наявні виклики сьогодення переважна більшість суддів продовжує належним чином здійснювати свою діяльність, поновлюючи права осіб, які звертаються за захистом до суду, та відновлюючи довіру громадян до правосуддя⁶⁹.

167. До результатів, спрямованих на поліпшення доступу до правосуддя впродовж 2024 року, слід віднести, зокрема:

призначення суддів на посади;

оголошення конкурсів на посади суддів ВАКС як суду першої інстанції, Апеляційної палати ВАКС;

здійснення процедури відрядження суддів з метою збалансування навантаження суддів;

поступове здійснення цифрової трансформації правосуддя.

168. Пріоритетні завдання на наступні періоди:

активізація зусиль на подолання кадрової кризи в судовій системі України;

вирішення у 2025 році питання передбачуваності та справедливості заробітної плати працівників апарату суду, яка передбачала б систему стимулювання;

продовження модернізації ІТ в судовій системі, поступове створення централізованої системи збереження судових справ;

розроблення та впровадження нормативів кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів України;

оптимізація мережі судів, яка є важливим етапом реформи у процесі європейської інтеграції України.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

169. Демократія, верховенство права та права людини надалі залишатимуться фундаментальними цінностями ЄС та критеріями політики розширення. Одна з основних умов забезпечення верховенства права у демократичній державі – незалежність судової влади, яка є інструментом захисту загальнолюдських цінностей – свободи людини, її життя, честі та гідності.

170. Справедливе правосуддя є основою демократичного суспільства, тому метою є функціонування судової системи, яка відповідає європейським стандартам прозорості й ефективності та стане основним рушієм швидкого

⁶⁸ Лист Господарського суду Миколаївської області (вх. № 709/0/8-25 від 21 січня 2025 року).

⁶⁹ Лист Краснопільського районного суду Сумської області (вх. № 606/0/8-25 від 17 січня 2025 року).

післявоєнного відновлення, економічного зростання, залучення інвестицій. Система правосуддя, яка гарантує верховенство права та захист прав людини, сприятиме зміцненню соціальної та економічної стійкості та інтеграції в ЄС.

171. Усі три гілки державної влади підзвітні суспільству, якому вони служать. Повага держави до авторитету судів є невід'ємною передумовою громадської довіри судам, довіри до закону. Необґрунтована критика суду, судового рішення, недовіра до судді як носія судової влади – це удар по авторитету всіх гілок влади, не лише судової, тому забезпечення незалежності суду є їхньою спільною відповідальністю. Більшість суддів із честю на високому рівні виконують свої обов'язки відповідно до найвищих стандартів професійної поведінки, щоб здійснювати свою конституційну роль.

172. В умовах повномасштабної війни Україна продовжує наполегливо відстоювати право громадян на життя в незалежній правовій демократичній державі, яка забезпечує справедливе судочинство, продовжує реалізовувати ключові реформи. Україна продемонструвала всьому світові свою незламність, і ця незламність має виявлятися у всіх сферах. Судова система працює в умовах значних обмежень у зв'язку з триваючою російською агресією та браком належних людських, фінансових і технічних ресурсів.

173. З метою досягнення стійких результатів реформування сектора правосуддя має ґрунтуватися на цілісному підході, з урахуванням досвіду та адаптацією порядку денного реформ до поточних викликів, спричинених війною. Незважаючи на ці виклики, Україна вжила відповідних заходів для підтримання надання послуг правосуддя, які включають зміну територіальної підсудності судових справ судів, що постраждали від агресії, та сприяння проведенню дистанційних слухань у певних справах.

174. В основу діяльності ВРП покладено цінності професійності, незалежності, безсторонності і доброчесності. Конституційний склад ВРП (21 член) тривалий час не сформовано через необрання або непризначення окремими суб'єктами формування своїх представників. Тому важливим завданням є необхідність забезпечення інституційної безперервності виконання ВРП покладених Конституцією та законами України функцій.

Із березня 2025 року ВРП працює на межі кворуму – у складі 15 членів, що створює ризики припинення роботи конституційного органу та виконання реформ у судовій сфері, необхідних для набуття повноправного членства в ЄС.

175. 23 грудня 2024 року розпочала роботу служба дисциплінарних інспекторів ВРП, що є важливим кроком у реформуванні системи розгляду дисциплінарних проваджень.

Дисциплінарні інспектори успішно пройшли всі етапи складного багатоетапного процесу відбору із залученням міжнародних експертів.

Перед службою дисциплінарних інспекторів стоять значні виклики та складні завдання. Вона має в короткі терміни набути спроможності розглядати велику кількість дисциплінарних справ і ефективно визначати їх пріоритетність. Подальший успіх у виконанні очікуваних завдань службою дисциплінарних інспекторів залежить від належного фінансування, кваліфікованого кадрового забезпечення та дотримання принципів неупередженості й незалежності.

Ефективна та злагоджена робота служби дисциплінарних інспекторів надзвичайно важлива для зміцнення довіри до судової влади й дотримання високих стандартів правосуддя. Згідно з Планом для Ukraine Facility до IV кварталу 2025 року має бути вирішено 20 % старих дисциплінарних проваджень (скарг), не розглянутих станом на 31 грудня 2023 року, із залученням служби дисциплінарних інспекторів та на основі критеріїв пріоритетності розгляду дисциплінарних скарг, визначених Регламентом Вищої ради правосуддя.

176. ВРП виконала зобов'язання щодо прийняття та затвердження Єдиних показників для оцінки доброчесності та професійної етики судді (кандидата на посаду судді). Під час розроблення цих показників були враховані високі стандарти відповідальності суддів, які діють у країнах ЄС.

Єдині показники для оцінювання доброчесності та професійної етики судді (кандидата на посаду судді) встановлюють уніфіковані стандарти для оцінювання доброчесності та професійної етики судді, які послідовно застосовуватимуть під час здійснення відповідних функцій ВРП, ВККСУ, ГРД, що є важливим інструментом для забезпечення прозорості, ефективності та довіри до судової системи.

177. Стан кадрового забезпечення судів залишається незадовільним. Протягом 2024 року ВРП ухвалила рішення про звільнення 285 суддів (у 2023 році – 325 суддів). У 2024 році склали присягу Українському народові 385 суддів, у 2023 році жоден суддя не був призначений. Отже, після відновлення повноважності ВККСУ та ВРП звільнилися 610 суддів, водночас на посаду судді призначено лише 385.

Кількість вакансій продовжує зростати переважно через вихід суддів у відставку. На завданні заповнення суддівських вакансій органи суддівського врядування зосередяться впродовж 2025 року.

178. Добір суддів є центральним фактором у забезпеченні незалежності. Відновлення добору суддів на основі вдосконаленої законодавчої бази забезпечить виконання державою своїх міжнародних зобов'язань та оперативне заповнення значної кількості суддівських вакансій на основі критеріїв професійної компетентності та доброчесності, що збільшить можливості реалізації права на доступ до правосуддя та справедливий судовий розгляд. Рішення про добір і кар'єру судді мають величезний вплив на майбутні судові рішення.

11 грудня 2024 року рішенням ВККСУ оголошено добір кандидатів на посаду судді місцевого суду з урахуванням 1800 прогнозованих вакантних посад суддів у місцевих судах.

179. Кадрова криза, що спричинена звільненням суддів, тривалим зупиненням проведення конкурсів на зайняття вакантних посад, впливає на розумність строків розгляду справ та якість судових рішень. Відновлення конкурсів на зайняття вакантних посад спрямоване на вирішення кадрової кризи. Проте, попри позитивну динаміку у призначенні нових суддів, проблема плинності кадрів залишається гострою і продовжує ускладнювати функціонування судів.

До завдань 2025 року належить успішне проведення конкурсів на посади суддів ВАКС як суду першої інстанції, Апеляційної палати ВАКС.

180. У судах гостро стоїть потреба як у суддях, так і в працівниках апаратів судів, оскільки дефіцит кадрів призводить до відтермінування доступу до правосуддя. Питання оплати праці працівників апарату суду є вкрай важливим та нагальним завданням держави, як гаранта права на судовий захист, оскільки належний рівень оплати праці дасть змогу формувати та утримувати висококваліфікований штат суду, що буде спроможним організовувати та забезпечувати надання судових послуг на рівні, який відповідатиме потребам та вимогам суспільства.

181. Якість судових послуг безпосередньо залежить від обсягу фінансування органів правосуддя. Суди не можуть ефективно функціонувати без адекватних людських та матеріальних ресурсів. Якщо таких ресурсів не вистачає, ефективна робота судової системи і досягнення високоякісного результату будуть проблематичними. Недостатнє бюджетне фінансування не дозволяє утримувати, ремонтувати та пристосовувати приміщення судів до вимог безпеки, тоді як суди стикаються зі зростаючою кількістю справ.

ВРП відповідно до Конституції України та Бюджетного кодексу України має брати участь у визначенні фінансування судової системи.

182. Обов'язком держави є забезпечення достатніх ресурсів, щоб суди були в змозі виконувати судову роботу високої якості в інтересах суспільства. Державі потрібно вживати стимулюючих заходів для суддів, які працюють чи мають намір забезпечувати доступ до правосуддя на прифронтових територіях.

183. Подальший розвиток електронного судочинства, цифровізація елементів судового процесу, вдосконалення ЄСІТС підвищить якість судових сервісів і покращить доступ до правосуддя. Повноцінне функціонування у судах електронних сервісів викликає потребу в модернізації технічних засобів з метою забезпечення технічної спроможності для всіх залучених сторін.

184. Невід'ємною складовою доступності кожного до правосуддя в умовах воєнного стану є забезпечення реальних гарантій та умов для роботи суддів, працівників апаратів судів, а також учасників процесу, які мають своєчасно отримати якісну судову послугу незалежно від будь-яких обставин.

185. Необхідно продовжувати працювати над розробленням підходів і критеріїв для проведення оптимізації мережі загальних місцевих судів, що має враховувати потреби громадян для забезпечення права кожного безперешкодно отримати судовий захист як доступ до незалежного і безстороннього вирішення спорів за встановленою процедурою на засадах верховенства права.

186. Ураховуючи залучення до підготовки щорічної доповіді широкого кола учасників, її оприлюднення та обговорення, питання забезпечення незалежності судової влади в Україні, доступу українських громадян до належної, безсторонньої системи правосуддя і право на об'єктивний та справедливий суд відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод піднімаються на досить високий публічний рівень.

Актуальною залишається ініціатива ВРП обговорювати щорічну доповідь про стан забезпечення незалежності суддів в Україні на пленарному засіданні Верховної Ради України, що дало б можливість підняти фахове обговорення на новий ступінь.